

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞMELERDE DEĞİŞİM
DİNAMİKLERİ: HENDEK İLÇESİ KEMALİYE
MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

ÖMER SALİH ALTUN

İSTANBUL, 2013

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KENTSEL SİSTEMLER VE ULAŞTIRMA YÖNETİMİ

**ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞMELERDE DEĞİŞİM
DİNAMİKLERİ: HENDEK İLÇESİ KEMALİYE
MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

ÖMER SALİH ALTUN

Tez Danışmanı: DOÇ. DR. SIRMA R. TURGUT

İSTANBUL, 2013

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KENTSEL SİSTEMLER VE ULAŞTIRMA YÖNETİMİ

Tezin Adı: Orta Ölçekli Yerleşmelerde Değişim Dinamikleri: Hendek İlçesi
Kemaliye Mahallesi Örneği
Öğrencinin Adı Soyadı: Ömer Salih ALTUN
Tez Savunma Tarihi: 03.09.2013

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Fen Bilimleri Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç. Dr. Tunç BOZBURA
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mustafa ILICALI
Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Sırma R. TURGUT

Üye
Doç. Dr. Pelin Pınar ÖZDEN

Üye
Yrd. Doç. Dr. Nilgün CAMKESEN

ÖZET

ORTA BÜYÜKLÜKTEKİ YERLEŞMELERDE DEĞİŞİM DİNAMİKLERİ: HENDEK İLÇESİ KEMALİYE MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Ömer Salih ALTUN

Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sırma R. TURGUT

Eylül 2013, 56 sayfa

İnsanların bir arada yaşamaya başlamasıyla ortaya çıkan yerleşik alanların, bir başka deyimle büyüklüklerine göre köylerin kasabaların, şehirlerin, metropollerin zamanla gelişimi ve değişimi görülmektedir.

XIX. yüzyılda Sanayi Devrimi aynı zamanlarda şehirlerde de devrim yaratmış ve artık toplumlar tarımdan uzaklaşmış seri üretim gerçekleştiren fabrikaların kurulmasıyla birlikte kırsal alandan kentlere doğru göçe yönelmişlerdir. Bu yoğun göç dalgasının başlıca nedenleri kentlerin sunduğu iş olanakları olarak özetlenebilir.

İlk bölümde genel olarak araştırmanın yapılma amacı, ulaşmaya çalıştığı hedef, araştırmanın kapsamı ve yöntemi üzerinde durularak örnek alan olarak seçilen Hendek ilçesi Kemaliye mahallesi örneğinin neden ele alındığı açıklanmaktadır.

İkinci bölümde kent ve kentleşme olgusu açıklanarak kentleşme ihtiyacının bunun sonucunda oluşan kentlileşme irdelenmektedir. Kentleşme ve kent kriterleri dünya genelinde incelenerek Türkiye’de kentleşme özeline indirgenmiştir, kentleşmeyi etkileyen faktörler ve kentleşme aşamalarındaki sorunlar ele alınmaktadır.

Yerleşmeler ve kademelenmesi başlığı altında yerleşmenin tanımı yapılarak yerleşmelerin kademelenmesi olgusu üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde yerleşme kademelerinden biri olan Orta Ölçekli Yerleşmeler başlığı altında tanımı yapılmış, orta ölçekli yerleşmelerin kriterlerinin neler olduğu üzerinde durulmuş ve orta ölçekli yerleşmelerde değişim dinamiklerinin ihtiyaç, neden ve sonuç başlıkları altında incelenmektedir.

Dördüncü bölümde Orta Ölçekli Yerleşmelerde Değişim Sürecine Hendek İlçesi Kemaliye Mahallesi örneği üzerinden bir bakış başlığı altında Hendek ilçesi konumu, sosyo-ekonomik yapısı ve planlama süreci başlıkları altında genel olarak tanımlanmıştır. Daha sonra Kemaliye Mahallesi hendek ilçesine göre konumu tanımlanarak ilçenin gelişimine göre mahallenin durumu ve gelişime karşı tutumu incelenerek değişim süreci analiz edilmektedir.

Son ve sonuç bölümünde Kemaliye mahallesinin değişim ve gelişim adı altında üzerinde meydana gelecek değişimler ve bu değişimlerin mahalle halkı üzerindeki etkisi, mahallenin dokusunun değişimi, değişimin olumlu ve olumsuz tarafları üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Orta Ölçekli Yerleşme, Kentsel Kademelenme, Hendek Kemaliye Mahallesi

ABSTRACT

THE DYNAMICS OF CHANGE IN MEDIUM-SIZED SETTLEMENTS: THE EXAMPLE OF KEMALIYE NEIGHBOURHOOD OF HENDEK DISTRICT

Ömer Salih ALTUN

Urban Systems and Transport Management

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Sırma R. TURGUT

September 2013, 56 Pages

Built in emerging areas of people began to live together, in other words, according to the size of the towns of villages, cities, metropolises, development and change over time is observed.

In 19th century, the Industrial Revolution created a revolution at the same times in the cities and societies no longer estranged from agriculture, with the establishment of factories performing serial production they tended to migrate from rural areas to cities. The main reasons for this intense wave of immigration, can be summarized as job opportunities offered by cities.

In the first section, generally the aim of this research, trying to reach the target, why discussed Kemaliye neighbourhood of Hendek district selected as sample area with emphasis on the scope and method of research is explained

In the second section, through explaining the urban and the phenomenon of urbanization, being urbanized as a result of the need of urbanization is scrutinized. The criterias of urbanization and urban are reduced to the specifics of urbanization in Turkey by examining throughout the world. Factors affecting the urbanization and the problems of the stages of urbanization are handled. By defining the settlement under the title of settlements and the grading of settlements, the case of the grading of the settlements is emphasized.

In the third section, under the title of definition of Medium Sized Settlements which is one of the stages of settlements is made, what are the criterias of the medium sized

settlements is emphasized, and the dynamics of change in medium sized settlements are examined under the titles of need, cause and effect.

In the fourth section, the process of change in medium sized settlements under the title of a view over an example of Kemaliye Neighbourhood of Hendek District is defined in general under the titles of Hendek District's location, socio-economic structure and planning process. Subsequently, by defining the location of Kemaliye Neighbourhood according to Hendek District, by examining status of the neighbourhood and its attitude toward development depending on the development of district, the process of change is analyzed.

In the last and conclusion section, under the name of change and development of Kemaliye neighbourhood, changes that will occur on the neighbourhood and the impacts of these changes on the people of the neighbourhood, the change of neighbourhood's tissue, the positive and negative sides of the change are emphasized.

Anahtar Kelimeler: Urban, Medium Sized Settlement, Grading of Urban, Hendek Kemaliye Neighbourhood

İÇİNDEKİLER

TABLolar.....	ix
ŞEKİLLER.....	x
KISALTMALAR.....	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1 ARAŞTIRMANINAMACI	1
1.2 ARAŞTIRMANINHEDEFİ.....	2
1.3 KAPSAM.....	2
1.4 YÖNTEM.....	3
1.5 ÖRNEK ALAN KEMALİYE MAHALLESİNİN SEÇİMİ.....	3
2. YERLEŞMELER KADEMELENMESİ BAĞLAMINDA ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞMELER.....	4
2.1 ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞMELERİN TANIMI.....	14
2.2 ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞMELERDE DEĞİŞİM DİNAMİKLERİ.....	16
2.3. BÖLÜM SONUCU.....	21
3. ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞMELERDE DEĞİŞİM SÜRECİNE HENDEK İLÇESİ KEMALİYE MAHALLESİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BAKIŞ.....	23
3.1 HENDEK İLÇESİ.....	23
3.1.1 Konumu.....	23
3.1.2 Sosyo-Ekonomik Yapısı.....	24
3.1.3 Planlama Süreci.....	29
3.2 KEMALİYE MAHALLESİNİN DEĞİŞİM SÜRECİNE ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM.....	35
3.2.1 Konum ve Çevre İlişkileri.....	35
3.2.2 Kemaliye Planlama Süreci ve Mevcut Durumu.....	36
3.2.3 Kemaliye Mahallesi Kentsel Değişim Süreci.....	40
3.3 KEMALİYE MAHALLESİNDE DEĞİŞİMİN SÜRECİ ÜZERİNE ÖNERİLER.....	49
3.4 BÖLÜM SONUCU.....	51

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	54
KAYNAKÇA.....	57

TABLULAR

Tablo 2.1: Sağlık Hizmetleri açısından kademelerin değerlendirilmesi.....	7
Tablo 2.2: Ulaşım Hizmetleri açısından kademelerin değerlendirilmesi.....	7
Tablo 2.3: Eğitim Hizmetleri açısından kademelerin değerlendirilmesi.....	8
Tablo 2.4: Ticaret, Eğitim, Sağlık ve Ulaşım açısından kademelerin değerlendirilmesi.....	10
Tablo 3.1: Hendek İlçesi Yıllara Göre Nüfus Dağılım Tablosu.....	28
Tablo 3.2: Hendek İlçesi Mahalle Yoğunluk Dağılım Tablosu.....	43

ŞEKİLLER

Şekil 3.1: Hendek İlçesi.....	23
Şekil 3.2: Sakarya'nın Türkiye'deki konumu.....	23
Şekil 3.3: Hendek İlçesi 26.08.1987 tarihli planı.....	30
Şekil 3.4: Hendek İlçesi 24.10.2000 tarihli planı	30
Şekil 3.5: Hendek İlçesi 26.10.2011 tarihli planı	31
Şekil 3.6: Hendek İlçesi 2013 tarihli planı.....	32
Şekil 3.7: Hendek İlçesinde Planlamayı Etkileyen Kırılma Noktaları.....	34
Şekil 3.8: İlçede Kentsel Dönüşüm Yapılan Alan ve İptal Edilen Alan	34
Şekil 3.9: Kemaliye Mahallesinin Hendek İlçesindeki Konumu.....	35
Şekil 3.10: Kemaliye Mahallesi 1987 yılı İmar Plan paftaları.....	36
Şekil 3.11: Kemaliye Mahallesi'ne ait 1987 yılı Planı.....	37
Şekil 3.12: Kemaliye Mahallesi'ne ait 2000 yılı Planı.....	38
Şekil 3.13: Kemaliye Mahallesi'ne ait 2013 yılı Planı.....	39
Şekil 3.14: Kemaliye Mahallesi Panoramik görüntüsü.....	40
Şekil 3.15: Kemaliye Mahallesi 2002 yılı Uydu görüntüsü.....	41
Şekil 3.16: Kemaliye Mahallesi 2010 yılı Uydu görüntüsü	42
Şekil 3.17: Kemaliye Mahallesi 2013 yılı Uydu görüntüsü	42
Şekil 3.18: Kemaliye Mahallesi Kentsel Dönüşüm alanı Arazi Kullanım Krokisi	44
Şekil 3.19: Kemaliye Mahallesi Kentsel Dönüşüm alanından bir görüntü.....	45
Şekil 3.20: Kemaliye Mahallesi Kentsel Dönüşüm alanından bir görüntü.....	46
Şekil 3.21: Kemaliye Mahallesi Kentsel Dönüşüm alanından yıkım görüntüsü...	47
Şekil 3.22: Kentsel Dönüşüm alanı öneri planı.....	48
Şekil 3.23: Kemaliye Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesinden bir görüntü.....	49

KISALTMALAR

D.A.P	:	Doğu Anadolu Projesi
D.O.K.A.P	:	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
D.P.T.	:	Devlet Planlama Teşkilatı
G.A.P.	:	Güneydoğu Anadolu Projesi
K.Ö.Y.	:	Kalkınmada Öncelikli Yöre
K.S.S.	:	Küçük Sanayi Siteleri
O.S.B.	:	Organize Sanayi Bölgeleri
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
Y.P.K.	:	Yüksek Planlama Kurulu

1. GİRİŞ

1.1 ARAŞTIRMANIN AMACI

İnsanların bir arada yaşamaya başlamasıyla ortaya çıkan yerleşik alanların, bir başka değişle büyüklüklerine göre köylerin kasabaların, şehirlerin, metropollerin zamanla değiştii ve dönüştüğü görülmektedir. Yerleşim alanlarının farklı dinamikleri bu değişim ve dönüşüm sürecinin yönünü ve boyutunu etkilemektedir.

Bu tez çalışmasında yerleşim alanlarının değişim ve dönüşümünün sürecini, yönünü ve boyutunu etkileyen dinamiklerin neler olduğu orta ölçekli yerleşmeler özelinde incelemek amaçlanmaktadır. Orta ölçekli yerleşmelerde değişim ihtiyacı, bu ihtiyaca neden olan dinamikleri ve değişimin sonuçları incelenerek değişime etki eden faktörler ele alınmaktadır.

Orta ölçekli yerleşmelerde değişim dinamiklerinin incelendiği bu tez çalışmasında orta ölçekli bir yerleşme olan Hendek ilçesinde değişim ihtiyacı görülen ve dönüşüm çalışmaları başlayan Kemaliye mahallesi örnek alan olarak seçilmiştir. Kemaliye Mahallesi'nin dönüşüm alanı olarak seçilmesinin sebepleri ve gelişim sürecinde olan bir ilçenin dönüşüm alanı olarak Kemaliye mahallesi'ni belirleme sebepleri ve dönüşüm sonucunda ortaya çıkabilecek sonuçları orta ölçekli yerleşmelerde değişim dinamikleri olarak tez çalışmasının örnek alanı olarak seçilmiştir.

1.2 ARAŞTIRMANIN HEDEFİ

Bu tez çalışmasının hedefi yerleşmelerin kademelenmesi ile ortaya çıkan orta ölçekli yerleşme tanımı üzerinde durularak bu orta ölçekli yerleşmelerin değişimini sebep, ihtiyaç ve sonuç başlıkları altında incelemektir. Örnek olarak alınan Sakarya ili Hendek yerleşiminin gelişim sürecinin teknolojik ve sosyal gelişmeler doğrutusunda büyük kentler ile paralel gitmediğinin ve Kemaliye Mahallesi örneğinde göreceğimiz üzere kendi bünyesindeki yerleşmelerde de

gelişim ve değişimin orantılı bir şekilde olmaması değerlendirilecektir. Gelişme isteği içindeki Kemaliye Mahallesi'nin plansız değişiminin ve çarpık kentleşmenin sonucunda artan kimliksiz özensiz mimari ve alt yapı sorunlarına değinmektedir.

1.3 KAPSAM

Tez çalışmasının kapsamını kent, kentleşme ve kentleşme kavramları, devamında dünyada ve Türkiye'de kentleşmeler ve yerleşmeler ve yerleşmelerin kademelenmesinden ortaya çıkan orta ölçekli yerleşme tanımı bu tip yerleşmelerin değişim ve dönüşüm dinamikleri yine orta ölçekli bir yerleşme olan Hendek ilçesinin değişim ihtiyacı duyulan Kemaliye mahallesi kapsamaktadır.

1.4 YÖNTEM

Tez beş başlık altında hazırlanmıştır. Birinci bölümde kent ve kentleşmeye genel bir bakış, kentleşme süreci, nedenleri, sonuçları, dünyadaki ve Türkiye'deki kentleşme hareketleri irdelenmiştir. İkinci bölümde yerleşmeler, kademelenmesi ve orta ölçekli yerleşmeler incelenmiştir. Üçüncü bölümde yerleşmelerdeki değişim dinamikleri kent ve orta ölçekli kent olarak incelenmiş, değişimin ihtiyacı, nedenlerine ve sonuçlarına değinilmiştir. Dördüncü bölümde orta ölçekli yerleşme olarak Hendek ilçesi Kemaliye mahallesi ele alınmış, Kemaliye mahallesi değişim süreci ve sonuçları irdelenmiştir. Beşinci bölüm sonuç ve değerlendirmelerden oluşmaktadır. Tez literatür araştırması ve örnek alanda resmi kurum yardımları ile alan çalışması yapılarak hazırlanmıştır.

Araştırmanın örnek yerleşmesi olan Sakarya ili Hendek ilçesi için yerleşme sınıflandırmasındaki yeri çeşitli yerleşme hiyerarşileri çalışmalarına göre ortalama bir büyüklük olarak karşımıza çıkmakla birlikte bu büyüklükteki yerleşmelerin zamanla

değişimleri irdelenerek değişime sebep olan olgular, değişim araçları araştırılarak bu süreçlerin nasıl devam ettiği irdelenmiştir.

1.5 ÖRNEK ALAN KEMALİYE MAHALLESİNİN SEÇİMİ

Örnek alan olan Hendek ilçesi Türkiye'nin iki büyük şehri olan İstanbul ve Ankara'nın bağlantı yolları üzerinde bulunmaktadır. İlçede Organize Sanayi Bölgesinin bulunması ayrıca Sakarya Üniversitesine ait bir adet fakülte ve Meslek Yüksek Okulunun bulunması, 1999 depreminde il merkezinde ve komşu il olan Düzce ilinde yıkımlar olduğu halde depremin ilçeyi fazla etkilememesinden kaynaklı yapılaşmaya uygun bir alanda bulunması gibi sebeplerden dolayı sürekli göç alan ve büyüyen bir ilçe durumundadır.

İlçenin merkezinde bulunan Kemaliye Mahallesi yüzü merkeze dönük ticaret alanlarına cephesi olan bir mahalledir. Orta ölçekli bir yerleşme olan Hendek ilçesinin gelişiminin Kemaliye Mahallesinde aynı oranda oluşmaması ve değişim için sözkonusu mahallenin seçilme sebepleri üzerinde durularak, Kemaliye Mahallesinin mevcut durumu ile değişim ihtiyacının neler olduğu bu değişimlerin mahalleye olan etkileri irdelenmek üzere Kemaliye mahallesi örnek alan seçilmiştir.

2 YERLEŞMELER KADEMELENMESİ BAĞLAMINDA ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞMELER

İnsanların, farklı türdeki konutlarda, yaşamlarını toplu ya da dağınık şekilde sürdürmelerine yerleşme denir. Geniş anlamı ile yerleşme insanın çalıştığı ve barındığı yeri içine alan yöre olarak tanımlanabilir. Daha dar anlamıyla yerleşme oturlan yerlerde ve bunların hemen çevresindeki topraklardır. Ana çizgileri ile yerleşme ; kır yerleşmesi ve şehir yerleşmesi olarak ayrılabilir.

Yeryüzünün tamamı yerleşme için uygun değildir. Yerleşmelerin oluşumunu sınırlayan etkenler vardır. Bazı yerler elverişli şartlara sahip olması nedeniyle yoğun bir yerleşmeye sahne olurken bazı yerlerde bu şartlar sağlanamamıştır. Yerleşmenin oluşumunu sağlayan faktörlerin başlıcaları şunlardır:

- Fiziki faktörler
 - Yeryüzü şekilleri
 - İklim
 - Bitki örtüsü
 - Toprak verimliliği
 - Denizlerin durumu
- Ekonomik faktörler
 - Tarım, sanayi, ulaşım, turizm madencilik gibi faktörler ve yerleşme alanları üzerinde etkilidir.

En yaygın şekilde yerleşmeler, kırsal yerleşmeler ve kentsel yerleşmeler olmak üzere ikiye ayrılır.

Kırsal yerleşmelerde nüfus azdır. Daha çok aile bağlarının kuvvetli olduğu ve sosyal dayanışma ve işbirliğinin fazla olduğu toplum yapısına sahiptir. Etnik yapıları sadedir. Kırsal kesimde yaşayanlar genelde tarım ve hayvancılıkla uğraşırlar. bu açıdan mesleki farklılıkları azdır. Kırsal kesimde iklim ve doğal çevrenin etkisiyle ahşap, kerpiç ve taş meskenler yaygındır. Yerleşmelerinin bazıları geçici yerleşmelerdir, bu açıdan çoğunda alt yapı ve üst yapı hizmetleri gelişmemiştir. Bunun yanı sıra eğitim ve sağlık

hizmetleri gibi imkanlar sınırlıdır. Faal nüfusun tarımsal faaliyetler dışındaki alanlarda çalışma oranları arttığında bu defa kentsel (şehirselle) yerleşmelerden söz edilmektedir. Bu ayrımın tam ve kesin bir çizgisi olmasa da, kullanışlılığı tartışılmaz bir gerçektir. Çünkü insanlar tarafından yapılmış yapıların fiziki ve beşeri nitelikleri, bu yerleşmelerdeki faaliyet türleri, yaşayan insan sayıları, yaşam biçimleri, onları tanımaya ve ayırt etmeğe imkân vermektedir.

Kentlerde ise durum kırsala göre farklıdır. Kentlerin tamamı sürekli yerleşmelerdir. Altyapı ve üst yapı hizmetleri kentlerde kırsal yerleşmelere göre gelişmiştir. Eğitim, sağlık gibi hizmetler Kentlerde daha fazla gelişmiştir. Kentlerde çok katlı meskenler yaygındır ve iş alanları ile konut alanları az çok birbirinden ayrılmıştır.

Kentler sahip oldukları özelliklere ve yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılamada ellerinde bulundurdukları nüfus, kurumlar, işyerleri, eğitim öğretim birimleri gibi özelliklere sahip olmasına göre çeşitli kademelere ayrılmaktadır. Fakat bununla ilgili sabit ve değişmez bir kural bulunmamaktadır. Çeşitli teoriler mevcuttur.

Nüfusa göre kademelendirme yapılan ilk yasa 442 sayılı Köy Yasasıdır. Köy Yasasına göre nüfusu iki binden düşük olan yerler köy, iki bin ile yirmi bin arasındaki yerleşmelere kasaba, yirmi binden fazla olan yerleşmelere şehir denilmektedir.¹

Yine köy yasasında yasanın gerekçesinde şehirler de yirmi bin ile üçyüz bin arasındaki şehirlere orta şehir üçyüz binden fazla olan şehirlere büyükşehir olarak ayırmaktadır.²

Bir diğer kentleri nüfuslarına ve fonksiyonlarına göre yapılan kademelenmesinde ise;

Nüfuslarına göre kentler;

- a) Büyük (ana) ölçekli kentler,
- b) Orta ölçekli kentler,
- c) Küçük ölçekli kentler,

¹Genç F.N. & Yılmaz A. & Özgür H.,(Eds.). 2008. *Dönüşen Kentler ve Değişen Yerel Yönetimler*. Ankara: Gazi Yayınevi s.96

²Genç F.N. & Yılmaz A. & Özgür H.,(Eds.). 2008. *Dönüşen Kentler ve Değişen Yerel Yönetimler*. Ankara: Gazi Yayınevi s.96

Olmak üzere üç farklı kademedede değerlendirilir. ³

Köy Yasasına göre farkı küçük kenti de içerisinde bulundurmasıdır.

Yerleşmelerin kademelenmesi nüfus haricinde demografik açıdan ve sosyo-ekonomik açıdan da değerlendirilmesi ve kademelenmesi ihtiyacı bulunmaktadır. D.P.T. sosyo-ekonomik açıdan yerleşmeleri gelişmişliklerine göre sınıflandırmıştır. Sınıflandırmada gelişmişlik beş bölüme ayrılarak gelişmişlik derecesi verilmiştir. Bu dereceler iller ve ilçeler bazında yapılmıştır. ⁴

D.P.T'nin 1982 yılında Türkiye'de yerleşme merkezlerinin kademelenmesi araştırmasında yerleşme merkezleri kademelenmiştir.

Bu araştırmada yerleşme merkezleri 7 kademeye ayrılmıştır. 7. Kademe ülkenin en büyük şehri olan İstanbul'u, 1.kademe ise köyleri kapsamaktadır. ⁵Kademeleme sistemi 1'den başlayarak gelişmişlik seviyesine göre 7'ye kadar çıkmaktadır.

Kademeler arasındaki ilişkiler en üst iki seviye olan 7. Kademe ve 6.Kademe arasında pazarlama-arz ilişkisi içerisinde olmakla birlikte trafik ilkesine göre de bir ilişkisi bulunmaktadır. 6.Kademe ve 5.Kademe ile 5.Kademe ve 4.Kademe arasındaki ilişkiler ise en üst kademeye göre pazarlama-arz ilişkisinden çok trafik ilkesine göre ilişki içerisinde olduğunu söylemektedir. Daha alt kademelerde bulunan 4.Kademe ve 3.Kademe merkezleri arasındaki ilişkiler ise yönetim ilkesine uygun şekildedir. Kamu hizmetleri il ve ilçe merkezinde sunulmakla birlikte il merkezinden kontrol edilir şekildedir. Merkeziyetçilik güçlü bir şekilde mevcuttur. Bu iki kademe merkezi arasındaki ilişki 2.Kademe ve 1.Kademe merkezlerinde de görülmektedir. ⁶

D.P.T.'nin yaptığı bu çalışmada kademeler kendi sınıfında ihtiyaç duyulan hizmetleri sunmakla birlikte bir alt kademe merkezinin ihtiyaç duyduğu hizmetleri de sunmaktadır.

³Şahin, *Kentleşme Politikası* s.27

⁴Dinçer, B.& Özaslan, M. &Kavasoğlu, T., (2003) *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Mayıs s.57

⁵K.Ö.Y. Başkanlığı, *Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi*. Mart s.66

⁶K.Ö.Y. Başkanlığı, *Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi*. Mart s.66

Kademelerin birbiri ile ilişkisi ve sahip olduğu özellikler açısından aşağıda kademelerin birbirinden ayrılma özellikleri görülmektedir.

Tablo 2.1: Sağlık hizmetleri açısından kademelerin değerlendirilmesi

1. KADEME MERKEZ	2. KADEME MERKEZ	3. KADEME MERKEZ	4. KADEME MERKEZ
EBE	SAĞLIK OCAĞI	1- HÜKÜMET TABİBLİĞİ 2- SAĞLIK OCAĞI 3- HASTANE	1- HASTANE 2-HÜKÜMET TABİBLİĞİ 3-DOĞUM EVİ 4-SAĞLIK OCAĞI V.B.

*Kaynak:*Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi, s.39

Şekil 3.1 de 1.kademe merkezinde yalnız ebenin bulunduğu, 2.kademe merkezinde sağlık hizmeti verebilecek bir adet sağlık ocağının bulunduğu, 3.kademe merkezinde tabiplik, sağlık ocağı ve hastaneyi bünyesinde bulundurduğu, 4.kademe merkezinde ise 3.kadem merkezine ek olarak doğum evinin bulunduğu sağlık hizmetleri açısından kademelenmeyi açıklamaktadır.

Tablo 2.2: Ulaşım hizmetleri açısından kademelerin değerlendirilmesi

1. KADEME MERKEZ	2. KADEME MERKEZ	3. KADEME MERKEZ	4. KADEME MERKEZ
YAYA	MOTORLU ARAÇLARIN KALKIŞ NOKTASI	HAFTADA 2-7 GÜN SEFER YAPILAN YER	HAFTADA 1-2 GÜN SEFER YAPILAN YER

*Kaynak:*Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi, s.39

Şekil 2.2 de ulaşım hizmetleri açısından kademelenme en küçük yerleşim merkezini temsil eden 1.kademe merkezlerinde ulaşımın yaya olarak sağlandığı durumu göstermektedir. Fakat ülkenin çeşitli coğrafyalarında kademe merkezleri arasındaki mesafe doğuda fazla batıda ve gelişmiş yerleşim yerlerinde ise azdır. Bu ulaşım hizmetleri açısından 1.kademe merkezlerinin ulaşım hizmetleri açısından farklılık göstermektedir. 2.Kademe merkezlerinde belirli bir kalkış noktasından ulaşımın sağlandığı şeklinde bir ifade ile ulaşım hizmeti sağlandığı söylenebilmektedir. 3.Kademe merkezlerinde haftada 2-7 gün olarak belirtilmesi, 3.kademe merkezleri ile genellikle 1.kademe merkezleri arasında olduğu ayrıca 2.kademe merkezlerinin ise bu ulaşım hizmetinde basamak noktası olarak veya araçların kalkış yeri olarak görülmektedir. 4.kademe merkezlerinde ise ulaşım hizmetleri 3.kademe merkezlerine göre daha az yer teşkil etmektedir. 2.kademe veya 1.kademeye ulaşım için 4.kademe merkezlerinin 3.kademe merkezlerinden kullanıldığı söylenebilmektedir.⁷

Tablo 2.3: Eğitim hizmetleri açısından kademelerin değerlendirilmesi

1. KADEME MERKEZ	2. KADEME MERKEZ	3. KADEME MERKEZ	4. KADEME MERKEZ
İLKOKUL	ORTA OKUL	1- LİSE 2- ORTA OKUL	1-LİSE 2- ORTA OKUL 3- SANAT OKULLARI 4- LİSE ÜSTÜ EĞİTİM TESİSLERİ

Kaynak: Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi, s.38

Şekil 2.1, 2.2, 2.3'te 7 kademedan oluşan yerleşme merkezlerinin ilk dört yerleşme kademelerinin birbirinden farklı olan yönleri gösterilmiştir. Şekillerde ilk 4 kademe gösterilmiştir. 4.kademe merkezleri Alt Bölge Merkezleri olarak nitelendirildiği için ilk

⁷K.Ö.Y. Başkanlığı, Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi. Mart s.39

4 kademe ele alınmıştır. Alt kademe merkezlerinden en üst kademe merkezi olan 4.kademe merkezi 3.kademe, 2.kademe ve 1.kademe merkezlerinin sahip olduğu imkanlara sahip olmaktadır. Aynı zamanda 3.kademe merkezinin 4.kademe merkezinin sahip olduğu ihtiyaçlarını karşılamada, 3.kademe merkezlerinin 2.kademe merkezlerinin 3.kademe merkezinin sahip olduğu ihtiyaçları karşılama, 2.kademe merkezinin de 1.kademe merkezinin 2.kademe merkezinin sahip olduğu ihtiyaçları karşılama üstünlüğüne sahip olmaktadır.

Yerleşme kademelendirilmesinde farklı dinamiklerle kademeler birbirinden ayrılmaktadır. Bu dinamikler etki ettikleri nüfus, ticaret, eğitim, sağlık, ulaşım gibi imkanlardır. Üst kademe de bulunanlar alt kademedekilere göre daha fazla imkan sahibi olmakla birlikte alt kademe de bulunmayan imkanların bir üst kademe veya iki üst kademenin imkanlarından faydalanabilmektedir.

Tablo 2.4: Ticaret, Eğitim, Sağlık, Ulaşım açısından kademelerin değerlendirilmesi

A TİCARET	1. KADEME MERKEZ	2. KADEME MERKEZ	3. KADEME MERKEZ
	BAKKAL	PERAKENDE TİCARET HAFTALIK PAZAR (SUNİ GÜBRE SATIŞ M.)	TOPTAN TİCARET PERAKENDE TİCARET HAFTALIK PAZAR M.
B EĞİTİM	1. KADEME MERKEZ	2. KADEME MERKEZ	3. KADEME MERKEZ
	İLKOKUL	ORTA OKUL	LİSE ORTAOKUL
C SAĞLIK	1. KADEME MERKEZ	2. KADEME MERKEZ	3. KADEME MERKEZ
	EBE	SAĞLIK OCAĞI	HÜKÜMET TABİBLİĞİ SAĞLIK OCAĞI (HASTAHANE)
D ULAŞIM	1. KADEME MERKEZ	2. KADEME MERKEZ	3. KADEME MERKEZ
	YAYA (ARAÇLA)	MOTORLU ARAÇLARIN KALKTIĞI YER HAFTADA 1-2 GÜN SEFER YAPILAN YER	EN YOĞUN ULAŞIM İLİŞKİSİ (HAFTADA 2-7 GÜN SEFER YAPILAN YER)
E SENTEZ	1. KADEME MERKEZ	2. KADEME MERKEZ	3. KADEME MERKEZ
	BAKKAL İLKOKUL EBE	1- PERAKENDE TİCARET (HAFTALIK PAZ. M.) 2- ORTAOKUL 3- SAĞLIK OCAĞI 4- ULAŞIMDA İLK KADEME	1- TOPTAN TİCARET (PERAKENDE TİCARET VE HAF. PAZAR MERKEZİ) 2- LİSE (ORTAOKUL) 3- HÜKÜMET TABİBLİĞİ (SAĞLIK OCAĞI - HASTANE) 4- EN YOĞUN ULAŞIM YAPILAN YER

Kaynak: Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi, s.46

İnsanların bir arada yaşadığı, belli bir nüfusu barındırdığı, ekonomik hayatın ve hizmetin bulunduğu yerlere kent denilmektedir. İnsanoğlu yerleşik hayata geçtiği zamandan beri genelde ibadet yerlerinin etrafında ve pazarların etrafında kentlerini oluşturmuştur. İnsanların yerleşim yerlerinde nüfusun aşırı artmasıyla ve sanayinin yerleşmesiyle ortaya çıkan kavrama ise kentleşme denilmektedir. Kentleşme, demografik, sosyal ve ekonomik olarak üç ayrı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Kırsal alanlarda beslenerek oluşan nüfus çoğunluğuna demografik kentleşme, kişilerin kentlerde yaşama isteği ve kentli olmanın gururu olabileceği kanısıyla kentlerde toplanma olgusuna sosyal kentleşme denilmektedir. Tarım dışında sanayi ve hizmetler sektöründeki artış ile oluşan kentleşme kavramına ekonomik açıdan kentleşme denilmektedir. Tarımda yeni üretim tekniklerinin kullanılması, tarımda işgücüne eskisi kadar ihtiyaç olmaması, sanayinin tarımdan daha önemli bir üretim düzeyine ulaşması, eğitim düzeyinin kırsal kesime göre daha ileri düzeyde olması kentleşme ihtiyacını doğurmuştur. Kentleşme ile birlikte o kente özgü sosyal ilişkiler ve davranışlar ise kentleşme olarak tanımlanabilir. Dünyada kentleşme olgusuna bakılacak olursa, ilk kentler Mezopotamya'da MÖ 4000 de tapınak etrafında ve sınırları belli bir surlarla çevrili olarak kurulmuştur. Yeniçağ ile surlar yıkılarak feodalite yerini merkezi krallıklara bırakmıştır ve dışa açık ekonomi ile devam etmiştir. Dünya kenti olmanın kriterlerini sermaye ve üretimin kontrol yeri, üretimle ilgili yenilik ve teknolojinin bulunduğu ve uzmanlaşma ve organizasyonun yerleşimi, dünya ile entegre işlemler içerisinde bulunma, ulaşımda üstünlükleri bulunan merkezler olarak ifade edilmektedir.

Kenti Türkiye için değerlendirecek olursak nüfusu 10000'den fazla olan yerleşmeler kent olarak tanımlanabilir. Avrupa'da kentleşme, Türkiye'den daha önce başlamışken, Osmanlı'da batılılaşma hareketinden önce, kentleşme yavaş ilerlerken sonraları imar adıyla şekillendirme yapılmıştır. Osmanlı'da klasik dönemde yalnızca İstanbul'da kentleşme adına gelişme yaşanırken, Tanzimat Fermanı ve Cumhuriyet'ten sonra Anadolu kentlerinde de kendilerine özgü öğeler görülmeye başlanmıştır ve imar yasaları ve planları ile düzenlemeye gidilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile daha çok geleneksel ve yerel özellik taşıyan kentler modernleşmeye başlamıştır. Ulaşım ve malzeme yetersizliklerine rağmen devler eliyle imar faaliyetlerine girilerek değişimler başlamıştır. Son elli yıl Türkiye'sinin kentleşme adına zor geçtiği bilinmektedir. Sanayi devriminin etkileriyle kırdan kente göç ve bu göç ile kentlere yerleşen kırsal kesimin

yapılarında kendini göstermesi kentlerde değişim ve dönüşüm ihtiyacına neden olmuştur. Türkiye’de kentsel gelişmeyi düzenleyici araçlar büyük kent odaklı olmasına rağmen 3216 belediyeden %95 i 50.000 nüfustan az olan yerleşmelerden oluşmaktadır. Planlama araçlarının orta ve küçük kentlere dönük olmaması da kentleşmenin uygun olmama durumlarını desteklemektedir. Türkiye’de sanayileşme ve kentleşme birbirini geliştirecek şekilde ilerlemediğinden dolayı göç ile artan nüfusun beraberinde işsizlik sorunu ortaya çıkmış ve yoksulluk kaynaklı yerleşme ile gecekondulaşma meydana gelmiştir. Kentlerde yaşayarak gecekondulaşmayla yerleşmeyi sürdüren kesim ile kentli arasında bir uçurum oluşmuştur. Bunun sonucunda toplumsal değişimler meydana gelmektedir. Türkiye’de kentleşmeye etki eden faktörlere; tarımda makine gücünden faydalanılması ile geçimini tarım ile sağlayan insanların işsiz kalması, tarımın elverişsiz olması, tarım ile elde edilen gelirin yetersizliği, kırsal kesimden göç etmesi için itici nedenler olarak sıralanabilir. Kentlerdeki iş olanakları, sanayideki yüksek ücret, sağlık hizmetler gibi çekici nedenler kentleşmeye etki etmektedir. Ülke genelinde alınan kararların etkisiyle kentleşmenin siyasi nedenleri olarak ortaya çıkmaktadır. Haberleşme ve ulaşımın gelişmesiyle insanların bu iki hizmeti kullanabilmeleri ile yaşamlarının kolaylaşması kentleşme için iletici nedenler olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de kentleşme sanayileşme ile birlikte ortaya çıkmadığından kentlerin ekonomik ve sosyal faaliyetleri nüfusu çekmesi ile yığılma olarak meydana gelmiştir. Bu yığılmayla kamu hizmeti yetersizliği, yatırım yetersizliği, yetersiz iş olanakları kentleşme sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

Yerleşmelerin köy, kasaba kent ve farklı şekillerle orta küçük büyük olarak birbirinden farklı ve duruma göre birbiri ile çelişen sınıflandırmalar yapılmaktadır. Genellikle kademelendirme nüfusa göre yapıldığından dolayı nitelikli nüfus ile yığılma olarak oluşan nüfuslu yerleşmelerin aynı kademedede bulunması yanlış değerlendirmelere neden olmaktadır.

D.P.T.’nin 1982 yılında yapmış olduğu Türkiyede Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi araştırmasında 7 ayrı kademeye ayrılarak kademelendirilen yerleşmeler yalnız nüfusa bağlı olmayıp, etki ettiği alanı Türkiye’nin çeşitli coğrafi bölgelerin farklılıklarına göre değerlendirerek ticaret, ulaşım, eğitim, sağlık vb. hizmetleri de kapsamaktadır. Bu şekilde bir kademelenme sadece nüfus ölçeğine göre kademelenme

yapılmasına göre daha sağlıklı olmaktadır. Kademeler arası mesafenin doğuda fazla batıda ve gelişmiş merkezlerde daha az olması gibi farklılık arzederek fakat aynı kademeye sahip olan yerleşmelerin de olduğu düşünöldüğünde farklı dinamiklerin sentezi ile kademelenme yapılması daha gerçeğe yakın sonuçlar vermektedir.

2.1 ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞMELERİN TANIMI

Orta ölçekli yerleşmenin en yaygın olarak görülen tanımlaması nüfus ölçütüne göre yapılan tanımlamadır. Orta ölçekli yerleşim alanları, 50.000'lik bir çekirdek/merkez kent ile bunun çevresindeki yerleşmelerle birlikte oluşturduğu kent bütünü için 100.000'lik bir alan nüfusundan 750.000 lik bir kentsel alan nüfusuna kadar olan aralıktaki yerleşim öbekleri olarak tanımlanabilir. Bu sayı gelecekteki kentin içinde bulunmuşu coğrafi konuma, ekonomi aktivitesine ve tarihsel ve kültürel yapıya göre esneklik gösterebilir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediye kanununun 4. Maddesine göre 750.000'den fazla nüfuslu illerin fiziki yerleşimi ve ekonomisine göre Büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir ifadesine bağlı olarak orta ölçekli kentin üst sınır nüfus sayısını 750.000 kabul edilmiştir.

Orta ölçekli yerleşmenin doğrudan bir tanımını yapmak güçtür. Bununla birlikte orta ölçekli kent ile ilgili olarak “büyük ve küçük kentlerin avantajlarını bünyesinde toplayan ve sürdüren, bununla birlikte dezavantajlarını sürdürmeyen ve bu iki kentin bileşkesi olan kent tanımlaması yapılmaktadır.⁸Orta ölçekli yerleşme üzerinde uzlaşılabilir bir tanımın yapılamamasının nedeni her ülkenin kendi özgün dinamikleri, demografik özellikleri ve kentleşme politikalarının bulunmasıdır.

Orta ölçekli yerleşmelerin tanımında yasal mevzuat olarak 442 sayılı Köy Yasasına göre yirmi bin kişiden fazla olan nüfuslu yerleşmeleri, 5393 sayılı Belediye Yasasına göre en az beş bin nüfusun yaşadığı yerleşmeyi tanımlarken, nüfus açısından yaygın kabul olan ve D.P.T tespiti olan on bin kişi ve üzeri nüfuslu yerleşmeleri bu kapsam içine almaktadır.⁹

Orta ölçekli yerleşmenin tanımlanması çerçevesinde kent biçiminin genel özellikleri üzerinde durulmaktadır. Bu çerçevede, orta ölçekli yerleşmeler ya büyük kentsel aglomerasyonlar içinde absorbe olmakta ya da metropoliten bölgenin bir parçası olarak

⁸Yazar, *Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Orta Ölçekli Kentlere Dönük Kent Planlama Yöntem Önerisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2006, s.128

⁹Genç F.N. & Yılmaz A. & Özgür H.,(Eds.). 2008. *Dönüşen Kentler ve Değişen Yerel Yönetimler*. Ankara: Gazi Yayınevi s

kalmaktadırlar. Orta ölçekli yerleşmelerden çok azı çok merkezli kentsel yapı içerisinde önemlerini koruyabilmektedirler. Bu doğrultuda öncelikli olarak, orta ölçekli yerleşmeleri kavramsallaştırabilecek ve eylem alanlarına dönük olarak sınıflayabilecek belirli boyutlardan söz etmek gerekmektedir. Bunlar; Demografik boyutu yani kentsel gelişmeye ve göçlere dayanan büyüklük yani sayısal boyutu, ekonomik boyut olarak yerel ve dış alanlarda mal ve hizmet pazarlarını destekleyen üretici ve ticaret sektörleri, uzmanlaşma boyutu olarak iç ve yakın çevre nüfusuna yeter derecede sunulan hizmet ve malları açısından, çevresel boyut olarak ortak hayatı kolaylaştıran doğal ve yapılı çevrenin belirlenmesi ve kentsel aktivitelerin kirlilik derecelerinin bulunması bölgesel yönetim boyutu, sosyal boyutu ve kültürel boyut şeklinde sınıflandırılabilir.

Yerleşme merkezlerinin kademelenmesinden orta ölçekli yerleşmeleri en üst kademe ile en alt kademe yerleşme merkezlerinin arasında kalan alanlar olarak ilk etapta bir grupta değerlendirilebilir gibi gözükmektedir. D.P.T.'nin 1982 yılında yapmış olduğu Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi araştırmasında yerleşme merkezleri 7 kademeye bölünmüş olup, en büyük yerleşme merkezi 7.Kademe en küçük yerleşme merkezi ise 1.Kademe olarak belirlenmiştir. 7.Kademe merkezinde yalnızca en büyük şehir olan İstanbul tanımlanmıştır.¹⁰ İstanbul haricinde 6 kademeye ayrıldığını göstermektedir. Kalan kademe merkezlerinden 6.Kademe ve 5.Kademe merkezleri büyük nüfuslu yerleşmeleri temsil ettiğinden ve bölümün başında farklı kademelenme kriterlerine göre büyük şehir kriterlerine uyduğundan dolayı orta ölçekli yerleşmeleri 4.kademedan itibaren alt kademeye doğru incelemek daha doğru bir sınıflama olacaktır.

¹⁰K.Ö.Y. Başkanlığı, *Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi*. Mart s.66

2.2 ORTA ÖLÇEKLİ YERLEŞMELERDE DEĞİŞİM DİNAMİKLERİ

Küreselleşme süreci ile birlikte karşılıklı bir etkileşim içerisinde birçok alanda önemli değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Endüstri Devrimi sonrasında, Avrupa'nın büyük kentlerinde işçi sınıfının içinde bulunduğu insanlık dışı koşullar, birçok düşünürü ve mimarı etkilemiş, çeşitli tartışmalarla birlikte gelişen ütopyacı akımlar (Tony Garnier'in "Endüstri Kenti", Ebenezer Howard'ın "Bahçe Şehir" fikri gibi) ilk kentsel dönüşüm fikrinin ortaya çıkmasını hızlandırmıştır (Dostoğlu, 1986). Zaman içinde kentsel dönüşüm sürecinin politik ve ekonomik yapısı, ulusal gelişimden, küresel bütünleşme hedefine yönelerek, kentsel planlama sürecini de değiştirmiştir.

Türkiye'de Planlı dönemden önce bölge planlaması, bir imar aracı olarak ele alınmış ve fiziki yerleşme planı yapımı olarak tanımlanmıştır. 1960 yılından günümüze uzanan planlı dönemde ise planlama, imar planlamasının dar kapsamından çıkarılarak; fiziksel, sosyal ve ekonomik boyutların da içerildiği bütüncül bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Ayrıca, planlı dönemde bölgesel gelişmeye ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine özel bir önem verilmiştir. Hazırlanan tüm kalkınma planlarında bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi öncelikli alanlardan biri olmuştur.

Planlı dönemde yaşanan gelişmelerden biri, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının somut verilerle belirlenmesi ve bölgesel gelişmeyi hızlandırmak amacı doğrultusunda kaynak tahsislerinin yapılmasıdır. Geri kalmış yörelere, bu yörelere elde edilen bütçe gelirinin çok üzerinde harcama yapmak, planlı dönemin yatırım ve harcama politikalarının temel özelliklerinden biri olmuştur. Bu amaçla, tüm plan ve programlarda kamu yatırımlarının dağılımında, geri kalmış bölgelere öncelik verilmiştir. Kamu yatırım politikaları yanında, özel sektörü bu yörelere çekebilmek için

yapılan devlet yardımları ve uygulanan personel politikaları da, bölgeler arası dengesizliği gidermede kullanılan başlıca kamu araçları olmuştur.¹¹

Ülkemizde bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesinde temel araç olan bölgesel gelişme planlarının yanısıra; yatırım teşvikleri, kalkınmada öncelikli yöre (KÖY) politikaları, organize sanayi bölgeleri (OSB) ve küçük sanayi siteleri (KSS) ile kırsal kalkınma projeleri gibi çeşitli kalkınma araçları kullanılmıştır.

Bunların en başında gelen *Bölgesel Gelişme Planları* hem kalkınma planlarının sektörel öncelikleri ile mekansal boyutların bütünleştirilmesi, hem de bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Çeşitli dönemlerde hazırlanan bölgesel gelişme planlarının başlıcaları; Doğu Marmara Planlama Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Bölgesi Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Anadolu Projesi (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi'dir. Ancak son yıllara kadar anılan bölgesel kalkınma projelerinden GAP dışında kalanlar kapsamlı bir uygulama şansı bulamamıştır. Ayrıca, AB ile uyum sürecinin hızlandığı son yıllarda AB finansman desteği ile yürürlüğe konulmakta olan bölgesel kalkınma programlarının hazırlıklarına da başlanmıştır. AB'ye ekonomik ve sosyal uyum sürecinin çerçevesini oluşturan Ön Ulusal Kalkınma Planı ise DPT tarafından hazırlanarak YPK tarafından onaylanmıştır. Ekonomik ve sosyal uyumun en önemli yatay önceliği olarak bölgesel gelişmeye ağırlık veren Plan'da, finansman desteğinin en geniş olduğu alan bölgesel gelişme olarak tespit edilmiştir.

Kent canlı bir organizma gibi doğar, büyür ve gelişir. Bu yüzden kentler kuruldukları zamandan itibaren yaşayanların toplumsal hareketliliğinin devamlı olması ve farklı faaliyetlerin etkisiyle sürekli bir değişim, dönüşüm ve gelişim gerçekleştirir.¹² Kentler de yaşayan insanların sayısı çoğaldıkça kentin hem fiziki alt yapı olarak hem de

¹¹B. Dincer, M.Özaslan DPT , İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması , s. 11

¹²Yerebasmaz, *Gerze Kentsel Dönüşüm Örneğinin İncelenmesi*, s. 7

sosyolojik yapısında kendi kendine yetememiş ve birtakım değişimler zorunlu iyileştirmeler ve yenilemeler içine girilmesi hali ortaya çıkmıştır.¹³ Kentteki fiziksel koşulları ile toplumsal sorunlar doğrudan doğruya bir ilişki içindedir.¹⁴

Orta ölçekli kentlerin ekonomik gelişmeye katkı sağlayabilme potansiyelinin önemi bu kentlerin ekonomik açıdan çok önemli sorunları olduğunu göz ardı etmeyi gerektirmez. Aslında tersi bir durum söz konusudur. Yani bu kentlerin potansiyelleri yine bu kentlerin ekonomik sorunlarının ortaya konmasını ve çözülmesi gerekliliğini göstermektedir. Bu bağlamda orta ölçekli kentler genelde ekonomik açıdan fazlaca olanağa sahip olmadıkları gibi uluslararası ve ulusal alanda büyük kentlere göre rekabet güçleri de çok zayıftır.

Kent'te yaşanan değişimler, ekonomik, politik ve sosyo-kültürel nitelikler ve etkilerle meydana gelir.¹⁵ Kentler, kendine özgü nitelikleriyle çok katmanlı ilişkiler ağlarıyla ve beraberinde taşıdıkları değişkenlerle kendi dokusunu oluşturur.¹⁶ Yaşamın kaynağını oluşturan kent, karmaşık ilişkilerin bütünüdür. Bu bütünlük kentin olağan ve durağan bir mekanizma olmadığını bizlere gösterir. Kent mekanlarını bu kabule dayandırarak yapılan uygulamaların sonucunda önemli değişimler yaşanmaktadır.¹⁷

İletişim ve ulaşım teknolojisinin hızlı gelişimi ile orta ölçekli yerleşmelerdeki nüfusun büyük kentlerdeki olanakların farkındalığını arttırmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle orta ölçekli kentlerde kendini bir yarış içerisinde bulmaktadır. Ekonomideki bu yarış katılan orta ölçekli kentlerde sanayinin artması ile istihdam artmaktadır ve barınma ihtiyacı doğmaktadır. Artan nüfusun paralelinde sosyal ihtiyaçlar gündeme gelmektedir. Sosyal olarak kendini geliştirmeye başlayan orta ölçekli kentlerin değişimiyle ve eğitim politikalarındaki değişikliklerle kentlerde üniversite öğrencilerinin nüfusu artmaktadır. Üniversite öğrencilerinin kente gelişi ile birlikte ekonomide canlılık, barınma ihtiyacına karşılık yurtların oluşması, öğrencilere kiralık evlerin ortaya çıkması ile birlikte yeni barınma alanları ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

¹³ Tuğba Uslugil, *Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Kamu Yararı: Meram Belediyesi Kentsel Dönüşüm Projeleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010, s.8

¹⁴ Tolunlar, *Kentsel Dönüşüm Toplumsal Yansımaları*, s.28

¹⁵ Gümüşboğa, *Katılım Ekseninde Kentsel Dönüşüm*, s.20

¹⁶ Gümüşboğa, *Katılım Ekseninde Kentsel Dönüşüm*, s.103

¹⁷ Öztürk, *Kentsel Dönüşüm Projeleri Yer Oluşturma*, s.31

Yerleşim yerlerinde, nüfusun belirli bir yoğunluğa erişmiş olması, tarımdan daha önemli bir üretim düzeyi olan sanayinin bulunması, yörenin altyapısını belirli oranda tamamlamış olması, eğitim düzeyinin kırsal kesime göre çok daha ileri düzeyde olması(Erkan 2002, s. 76) gibi ve buna ilave edilecek farklı gerekçeler değişmeyi kaçınılmaz kılmaktadır. Bu sebepler zincirleme olarak nüfusu artırmakta ve yerleşim yeri mevcut haliyle nüfusu kaldıramayarak değişime yönelmek zorunda kalmaktadır. Artan nüfusa konut alanı yaratmak değişimdeki ihtiyaca karşılık gelmektedir ve aynı zamanda kent politikasının temel hedefidir(Özden 2008, s.86)

Değişim ihtiyacı bir noktada büyümeye bağlı olarak sorunların ortaya çıkması ile zincirleme ilişkilidir. Büyümeye bağlı kentin üretim ve hizmet ihtiyacı paralel olarak artmış, kentin kendi iç dinamiklerinin yetersizliği bu ihtiyaçları karşılamak üzere değişme ve gelişme ihtiyacını doğurmuştur. Bu değişim ihtiyacına cevap verilmesi doğrultusunda başka noktalardan, konut ve sosyal alanlar gibi ihtiyaçlar doğmuştur bu ihtiyaçlar kentin çekiciliğini artırmıştır. Kentin büyümesi bu değişkenlere bağlı olarak devamlılık kazanmıştır.

Orta ölçekli kentlerde değişim ihtiyacına daha geniş ölçekten bakıldığında ülkedeki siyasi, ekonomik ve sanayi politikalarına bağlı olarak şekillenmektedir. Ülkedeki sanayinin gelişimi küreselleşme ile büyük kentlerin yakın çevrelerindeki orta ölçekli kentlere yeni olanaklar sağlamış buna bağlı olarak değişim ihtiyacını doğurmuştur. Gelişen sanayiye bağlı olarak ekonomik pazar genişlemiştir. Kentin bu pazara dahil olma isteği, kentlerin kendilerine imkanları doğrultusunda sanayi sektörü, hizmet sektörü gibi alanlarda strateji belirleyip değişime ayak uydurmasını gerektirmektedir. Küreselleşen dünya homojen gelişime imkan sağlamaktadır. Bu durum ülkelerin kentleşme politikalarında gözlerin orta ölçekli kentleri çevirmesine sebep olmuştur. Orta ölçekli kentlerin içinde buldukları bölgenin demografik yapısı, pazarlara olan erişilebilirliği, gelir dağılımı, yapısı orta ölçekli kenti çok büyük oranda etkilemektedir. Olumsuz koşullarına rağmen orta ölçekli kentler, henüz bozulmamış yapılarıyla sürdürülebilir bir kentsel gelecek adına daha dinamik bir ekonomik yapılabiliğe sahiptirler.

Büyük kentlerde yaşamın ekonomik avantajı aslında göreceli bir kavramdır. Çünkü büyük kentlerde orta büyüklükteki kentlere göre daha yüksek ücret, hizmetlere daha

etkin erişilebilirlik olmasına karşın, ücretin harcandığı alanların büyük kısmı yine hizmetlerinin satın alınmasına ayrılmaktadır. Bu açıdan orta ölçekli kentlerin ekonomik faydalar açısından tercih edilmesi kuvvetlenmektedir. Orta ölçekli kentlerin aslında hayata geçiremediği birçok potansiyeli ya da büyük kentlere nazaran avantajlı durumları söz konusudur. Orta ölçekli kentler kendi bölgelerinin gelişimini daha sağlıklı ve planlı olarak gerçekleştirebilirler. Orta ölçekli kentler ekonomik gelişmesine paralel olarak büyük kentlere göre daha yaşanılır alanlar yaratma olanağına sahiptirler.

Büyük kentlerin yaratmış olduğu olumsuzluklardan kaçmak isteyenler için orta ölçekli kentler alternatif konumdadır. Ayrıca, orta ölçekli kentler ekonomik rekabetçilik, sosyal eşitlik ve çevresel sürdürülebilirlik açılarından başka bir deyişle sürdürülebilir kentsel gelişme açısından önemli avantajlar sunmaktadırlar.

Kentin tanımındaki değişkenlerden biri olan “*üretim özelliği*”¹⁸, ile tarım üretiminden sanayi üretimine geçiş ve bununla birlikte nüfusun belirli bir büyüklüğe ulaşması diğer değişkenleri de beraberinde getirmektedir. Orta büyüklükte bir yerleşmenin değişiminin nedeni olarak; eskimeye yüz tutan yapıların düzeltilmesi tekrar onarılması ve bölgenin canlandırılarak sosyal olarak o bölgedeki insanların koşullarını iyileştirmek kamu hizmetinden olabildiğince faydalandırmak olarak gösterilebilir.¹⁹

Kentlerde değişim ihtiyaçların karşılanması noktasında ortaya çıkmaktadır. Değişim süreci içindeki gelişime paralel olarak kentte eksikliği hissedilen herhangi bir olgunun o eksikliği gidermek şehrin değişimine etki etmek anlamına da gelmektedir. Bunları örneklendirilecek olursa, barınma ihtiyacına karşılık konutların yapılması, ticaret alanlarının ihtiyacı karşılamaması sonucunda iş merkezlerinin yapılması, bunların yapıldığı yerlere yolların açılması altyapıların yapılması ve bunlara bağlı olarak yolların düzenlenmesi, sokak lambalarının yapılması ve türevleri olarak kenti geliştirme ve değiştirmenin nedenleridir.

Kentlerdeki değişimlerin temeli ise kentleşme sürecindeki küreselleşme ve değişken siyasal ve ekonomik politikalaradır. Ülkenin 1980ler ve 1990lardaki kentleşme hareketi

¹⁸R. Erkan, Kentleşme ve Sosyal Değişme, s. 17

¹⁹M. A. Çukurçayır, A.Tekel, Yerel ve Kentsel Politikalar, s. 417-418

alt yapı sorunları ve ekonomik yetersizliklerden dolayı, barınma, sağlık, eğitim, istihdam gibi bir çok konuda sorunları doğurmuştur. Küreselleşmeye bağlı olarak sosyal devletin zayıflamasına ve kamusal alanın fakirleşmesine yani bireyin fakirleşmesine sebep olmuştur. Birbiri ardına devam eden ekonomik krizler ve bunları aşma çabası “yerel” kavramını ön plana çıkarmıştır. Küreselleşme ile beraber iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki değişim “yerel”in, yeni kimliklerin ve var olan kimliklerin farkındalığını arttırmıştır.

Sanayileşmede ve ekonomide yarışa katılan orta ölçekli kentlerde artan nüfus ile kentleşme sürecinde daha hızlı adımlar atılmaya başlanmaktadır. Orta ölçekli yerleşmeler mevcut yapısı ile bu ihtiyaçları karşıladığı müddetçe küresel pazar içerisinde yer alacaktır. Bu gelişimin devamlılığını sağlaması, değişimin olması ile mümkündür. Kent merkezinde başlayan gelişim ve değişimin devamında mevcut durumda var olan eski yerleşmelerin iyileştirilmesi süreci başlamaktadır. Sürekli bir etkileşim içerisinde olan ekonomik faaliyetler, yeni pazar arayışları ile kendi kendini beslemektedir. Bu durum değişimi koşut almaktadır.

2.3 BÖLÜM SONUCU

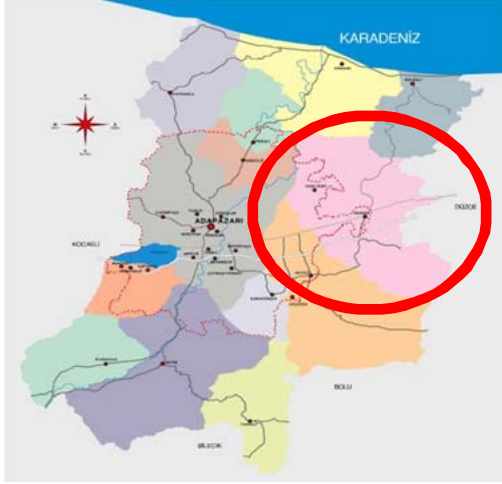
Orta ölçekli yerleşmeler yerleşmelerin kademelendirilmesinde farklı değerlendirmelerle farklı alanlarda bulunan ama küçük yerleşme birimleri ile büyük yerleşim birimleri arasında kalan geniş çaplı bir yerleşme grubunu kapsamaktadır. Orta ölçekli yerleşmelerde büyük kentlere göre nüfusun plansızca büyümemesi, sosyal değişimin hızla görülmemesi açısından büyük kentlere göre avantajlı yerlerdir. Büyük kentlerin iş ve imkan çekiciliği ile bünyesine çektiği kırsal alan nüfusunun işsizlik, imkansızlık ve kent hayatına adapte olamama gibi durumlardan dolayı kırsal yaşamı kentte yaşama mecburiyeti sonucunda meydana getirdiği gecekondulaşma, plansız şehirleşme ve aynı şehirde kutuplaşma olayları orta ölçekli yerleşmelerde bulunmamaktadır. Orta ölçekli yerleşmelerde sürdürülebilir şehirleşme imkanı elinde bulunmaktadır. D.P.T. nin beş yıllık kalkınma planlarında orta ölçekli yerleşmelerin büyük kentlere yoğun göç karşısında tampon bölge olarak geliştirilerek, nüfusu kademe kademe taşıma planları bulunmaktadır. Bu planlarla kırsal alandan kentlere göç sebeplerinden çekici sebeplerini orta ölçekli yerleşmelerde de görerek büyük kentlere yığılmak yerine orta ölçekli yerleşmelere doğru nüfusu yönlendirme açısından orta ölçekli yerleşmeler önemli bir yer tutmaktadır. Değişim dinamikleri olarak, büyük kentlerin alternatifleri olarak yaşanacak alanlar, sanayinin gelişmesiyle birlikte kolay ulaşımın etkisiyle büyük kentlerden çevrelerindeki orta ölçekli yerleşmelere doğru genişleme durumu gibi etkenlerle orta ölçekli yerleşmeler artan nüfus ve büyüyen ekonomileri ile mevcut durumlarının yetersizlik göstermesi ile değişim yaşamaktadır.

3. ORTA BÜYÜKLÜKTE YERLEŞMELERDE DEĞİŞİM SÜRECİNE HENDEK İLÇESİ KEMALİYE MAHALLESİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN BAKIŞ

3.1 HENDEK İLÇESİ

Sakarya ilinin en doğusunda Düzce iline komşu olan ilçesidir. İlinin gelişmiş ilçelerinden biri olmakla birlikte, il merkezine 36 km uzaklıktadır.

Şekil 3.1: Hendek ilçesi

3.1.1 Konumu

Eski adı E-5 yeni adı ile D-100 Karayolu üzerinde İstanbul'a 170 km. , Ankara'ya 275 km. Adapazarı'na 30 km. uzaklıkta kurulmuş bir ilçedir.

Şekil 3.2: Sakarya'nın Türkiye'deki konumu

TEM Otoyolu ilçenin güneyinden geçmekte olup deniz seviyesinden yüksekliği 175 metredir. 6300 hektar alana yayılan ilçenin bugünkü nüfusu 74.890 olup, 200.000 nüfusa yetebilecek Dikmen - Balkaya mevkiinden getirilen memba sularına sahiptir. İlçede olmasının yanı sıra, ilçenin sınırlarında bulunan Uludere mevkiinden de içme suyu temin edilmektedir.

İlçenin etrafı zengin ormanlarla çevrilidir. İlçenin kuzeyinde Çam Dağı, güneyinde Keremali Dağı bulunur. Bu dağlar ormanlık olup; kayın, meşe, ıhlamur, kestane, diş budak, köknar vs. ağaçlarından oluşur. Uludere adı ile bir de akarsuyu vardır. Bu dere ilçenin ortasından geçmektedir.

Yurt içi ve yurt dışı taşımacılığında ilçedeki araçların da katkısı büyüktür. İlçedeki taşımacılık bir hayli ilerlemiştir. İlçe halkı önceden tütün üretimi ile geçinirken, bugün geçiminin büyük bir bölümünü fındık üretimi ile sağlamaktadır. İlçe halkı günlük ihtiyaçlarını sebze, meyve ve giyim pazarından karşılamaktadır.

İlçede Sakarya Üniversitesi'ne bağlı olarak Eğitim Fakültesi ile Meslek Yüksek Okulu eğitim vermekte, bu okullarda 3800 civarında öğrenci okumakta, öğrencilerin ilçe ekonomisine büyük ölçüde katkıları bulunmaktadır.

3.1.2. Sosyo-Ekonomik Yapısı

Hendek İlçesinde 1950 yılından itibaren nüfus artmaya başlamıştır. Bu dönemde ziraatta makineleşme ve ziraat sahalarının genişlemesi, taşkın kontrolü ve sulama olanaklarının ovada artması, zirai mahsulleri değerlendirmek amacıyla fındık işleme fabrikası, un ve yem fabrikaları v.b. karayolunun bulunduğu yol kenarında sanayi tesislerinin peş peşe kurulmaya başlamasıyla nüfus daha da hızla artmıştır. Ovada nüfus hızla artarken kırsal ve kent nüfus oranı arasındaki fark da giderek açılmıştır. Bununla ilgili veriler aşağıdadır:

“1941 yılında toplam nüfusun % 31.2'sini köy nüfusu, % 68.8'ini şehir nüfusu oluşturmaktadır.1940 yılında kent nüfusu kırsal nüfusundan 2.2 misli fazladır.Bu fark

1955'de 2.46, 1960'da 2.84, 1965'de 2.8, 1970'de 3.14, 1975'de 3.6, 1980'de 3.86, 1985'de 3.9, 1990'da 4.11, 1997'de 4.26, 2000'de 4.8 olmuştur. Sakarya ilinin şehir nüfusu oranı en yüksek olan ilçesi Hendek'tir. 2000 yılı genel nüfus sayımına göre ovadaki nüfusun % 17.2'sini köy nüfusu, % 82.8'ini şehir nüfusu oluşturmaktadır.²⁰

Hendek ilçesi ve çevresinin nüfusundaki dağılıfta etki eden farklı faktörler yanında en önemlisi ulaşımıdır. Hendek nüfusun büyük bölümü bölgeden geçen yol güzergâhları ve buralara yakın yerlerde bulunmaktadır.²¹

Hendek İlçesinde okuma yazma oranı % 98'dir. İlçede 42 İlköğretim Okulu, bunabağlı olarak 51 anasınıfı, 8 Ortaöğretim kurumu mevcuttur. İlköğretim okullaşma oranı %95'tir." İlçedeki toplam öğretmen mevcudu 474, toplam öğrenci sayısı 12.028, okul öncesi öğrenci sayısı 1.956, toplam derslik sayısı ise 410'dur. Derslik başına 29 öğrenci düşmektedir.

İlçede Sakarya Üniversitesine bağlı bir Eğitim Fakültesi mevcuttur. Burada; 58 Akademik Personel, 18 idari personel görev yapmakta olup, 2500 öğrenci eğitim görmektedir. Ayrıca, Sakarya Üniversitesine bağlı bir Yüksek Okul bulunmakta olup, burada; 24 Akademik personel, 13 idari personel bulunmakta olup, 1260 öğrenci eğitim görmektedir.

İlçede Kredi Yurtlar Kurumuna bağlı Erkek Öğrenci Yurdunda; 240 Erkek öğrenci, Kız Öğrenci Yurdunda da; 289 kız öğrenci barınmaktadır. Turanlar Mahallesinde 600 öğrenci kapasiteli yeni öğrenci yurdu inşaatı tamamlanmış ve faaliyete geçmiştir.²²

Dünyada ve ülkemizde şehirleşme hızla yaygınlaşmaktadır. Bu yaygınlaşan şehirleşme bütün dünyada ki gibi Türkiye'de de verimli tarım alanlarının bulunduğu ovalar üzerinde gerçekleşmektedir. Marmara Bölgesi'nin doğusunda yer alan Hendek İlçesi de bu verimli topraklara sahip ovasıyla tüm dünyada ve Türkiye'nin diğer bölgelerinde yer alan ovalarla aynı kaderi paylaşmakta ve şehirleşmeden etkilenmektedir. Hendek 1990

²⁰Tezkızan, *Hendek Ovası Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, s.68

²¹Tezkızan, *Hendek Ovası Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, s.70-71

²²http://www.hendek.gov.tr/default_B0.aspx?content=1016

yılından sonra TEM Otoyolunun ova içinden geçmesiyle sanayi tesislerini kendisine çekerek hızlı bir büyüme süreci içerisine girmiştir. Hendek Ovası gibi verimli toprakları üzerinde yer alan ilçe, uzun yıllar boyunca tarım ve ticaret ağırlıklı yapısıyla varlığını korumuştur. Ovardan geçen D-100 Karayolunun ardından TEM Otoyolunun yapılmasıyla ilçe ve çevresinde başta tarım ve orman ürünlerine yönelik olmak üzere çeşitleri ve sayıları hızlı bir şekilde artan sanayi tesisleri kurulmaya başlamıştır.²³

İlçedeki Sanayileşme son 3 yılda hız kazanmıştır. Gerek II. Organize Sanayi Bölgesi, gerekse diğer sanayi alanlarında fabrika inşaatları devam etmektedir. Bunların dışında Küçük Sanayi Sitesi de faaliyettedir. Organize Sanayi bölgesi mevcut haliyle 3500kişiye istihdam sağlamaktadır.

Sakarya İli, Hendek İlçesi sınırları içerisinde Sakarya Merkez'e 25 Km., İlçe Merkezi Hendek'e 10 Km., Hendek Tem otoyolu girişlerine 1 km, İstanbul'a 157 km, Ankara'ya 310 Km., İstanbul -Ankara D-IOO karayoluna 800 m., mesafede 350 hektarlık bir alan üzerinde kurulmuştur .(07 Mayıs 1997)”

Mevcut sanayi parsellerinden 107 adet parsel 93 firmaya satılmış olup boş parsel bulunmamaktadır.Son durum itibariyle; Hendek II. Organize Sanayi Bölgesinde 50 adet fabrika faaliyet halinde bulunmaktadır. Ve mevcut haliyle bölgede 3500 kişiye iş istihdamı sağlanmaktadır. Söz konusu Organize Sanayi Bölgesinde 27 adet fabrika inşaatı sürmektedir. Sanayi bölgesinin tam verimle çalışması durumunda 20000 kişiye iş istihdamı sağlayacaktır. Bu durum da sanayi bölgesinin henüz tam verimle çalışmadığı ve Hendek ilçesi için potansiyel bir gelişme aracı olarak görülmektedir.

Nüfusu:

Hendek Ovası ve çevresinin nüfuslanmasında farklı etmenler rol almıştır. Bu etmenlerin arasında ovanın sahip olduğu fiziksel özelliklerin ki verimli ziraat toprağı, yeterli su kaynağı, yaşamaya uygun iklim şartlarının etkisi oldukça büyük olmuştur. İlçe ve çevresinin nüfuslanma sürecini ise değişik dönemlere ayırmak mümkündür. Nüfusun ilk

²³Selva Tezkızan, *Hendek Ovası ve Çevresinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Beşeri ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s.1-2

yerleşmeye başladığı Sakarya nehri ve kollarının taşıdığı alüvyonların biriktirilmesiyle oluşan Adapazarı Ovası'nın doğu uzantısı olan Hendek Ovası'nın varlığıyla mümkün olmuştur. Hendek Ovasının verimli ziraat toprağı sulama için elverişli Sakarya Nehri ve kolları olan Mudurnu ve Dinsiz Nehirleri, Uludere vb. ile uygun iklim şartları birleşince ziraat için oldukça uygun bir ortam kendiliğinden meydana gelmiştir. Verimli topraklarda yapılan ziraatla birlikte burada yetiştirilen ihtiyaç fazlası ürünlerin yerel pazarlarda satılmasına başlanmıştır. Bu yerel pazar başlangıçta haftanın belli günleri kurulurken zamanla pazarcıların buraya yerleşmeleriyle süreklilik kazanmıştır.²⁴

Hendek İlçesinin bulunduğu bölge ulaşım açısından da elverişli bir konuma sahiptir. Tarihi İpek Yolu'nun bölgeden geçmesi, daha sonralarında 1890 yılında yapılan demiryolunun merkez ilçe Adapazarı'na ulaştırılmasıyla birlikte bölge ulaşım açısından önemli bir gelişme göstermiştir. Günümüzde de ovidan geçen gelişmiş karayolu ağları D-100 ve TEM sayesinde nüfuslanma daha da hızlanmıştır. Böylece bölge artan zirai talebi karşılayacak ve ziraatta çalışabilecek nüfus içinde aynı zamanda çekim bölgesi özelliğı göstermiştir. Sadece ülke içinden olan göçlerle değil, değişik aralıklarla ülke dışından gerçekleşen göçlerin de bir kısmı bu bölgeye yerleştirilerek ova ve çevresinin nüfuslanması katkı sağlamıştır.²⁵

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine göre İlçenin toplam nüfusu 75.113 kişidir. Bunun 46.276 kişisi ilçe merkezinde, geri kalan 28.837 kişisi belde ve köylerde yaşamaktadır. İlçe nüfusunun % 98'i okuma-yazma bilmektedir. İlçede nüfusun %60'ı tarımla geriye kalan %40'ı da ticaret, sanayi ve küçük bir kısmı da memuriyetle geçimini sağlamaktadır.²⁶

Tablo 4.2' de görüldüğü üzere ilçede ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış olup nüfusu merkez ve köylerle birlikte 24616 kişi olarak sayılmıştır. Daha sonraki yıllarda artış yaşanarak 2012 yılında nüfus merkez ve köylerin toplamı olarak 75113 rakamına ulaşmıştır. 1927 yılında nüfusun yaklaşık yüzde yirmi beşi merkezde geri kalan kısmı köylerde yaşamaktadır. Yıllara göre değişimine bakıldığında merkezde yaşayan kişi

²⁴Tezkızan, *Hendek Ovası Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, s.63

²⁵Tezkızan, *Hendek Ovası Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, s.63-64

²⁶http://www.hendek.gov.tr/default_B0.aspx?content=329

sayısı sürekli artsa da son birkaç yıl önceye kadar ilçede köylerde yaşayan nüfus merkezden fazla olmuştur. Tablodaki 2012 yılı verisinde merkez nüfusu köy ve belde nüfusunu geçmiştir.

Tablo 3.1: Hendek İlçesi Yıllara Göre Nüfus Dağılım Tablosu

HENDEK İLÇESİ				
YILLAR İTİBARIYLA NÜFUS SAYISI				
YILLAR	MERKEZ	KÖYLER	TOPLAM	ARTIŞ (%)
1927	4861	19755	24616	
1935	4932	15157	20089	-21,58
1940	4925	20184	25109	24,99
1945	5688	22566	28254	12,53
1950	6644	26359	33003	16,81
1955	7469	27681	35150	6,51
1960	9871	29741	39612	12,69
1965	10814	33305	44119	11,38
1970	12217	32554	44771	1,48
1975	15291	30396	45687	2,05
1980	17303	34465	51768	13,31
1985	19717	35078	54795	5,85
1990	23397	36871	60268	9,99
2000	30597	33106	63703	5,7
2012	46276	28837	75113	16,1

Kaynak: Hendek İlçe Nüfus Müdürlüğü,2013

İlçede 68 yataklı bir Devlet Hastanesi mevcuttur.

İlçe Merkezinde 2, Çamlıca Beldesinde 1, Dikmen, Ortaköy, Soğuksu Aksu ve Kazimiye köylerinde birer olmak üzere toplam 8 adet Sağlık Ocağı ve Yeşilvadi, Kocatöngel Köylerinde birer, Kargalıhanbaba Mahallesinde bir toplam 3 Sağlık Evi bulunmaktadır.

İlçede ayrıca 1 adet Verem Savaş Dispanseri bulunmaktadır.²⁷

²⁷http://www.hendek.gov.tr/default_B0.aspx?content=1020

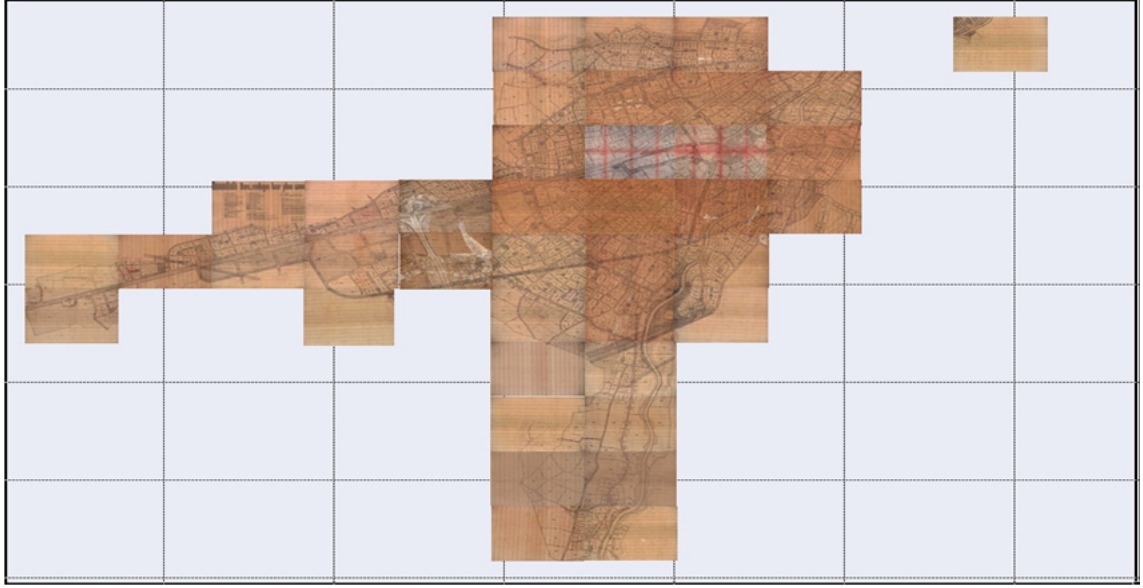
İlçenin Adapazarı'na uzaklığı 32 KM.'dir. D-100 Karayolu ilçe içerisinde geçmektedir. Bu yol İstanbul Ankara arası asfalt yol olup, yoğun bir trafiğe sahiptir. Adapazarı-Hendek arası yol genişleme ve bölünmüş yol yapımı çalışmaları tamamlanmıştır. Ayrıca TEM otoyolu da ilçenin güneyinden geçmektedir.

3.1.2. Planlama Süreci

Hendek belediyesi imar planları incelendiğinde deprem öncesi yapılan planda kuzey bölgeleri imara açık değilken deprem sonrası yapılan 2000 tarihli planda kuzey bölgeleri de imar açılmıştır. Bundaki en büyük neden deprem riski taşıyan binalardan daha güvenli alanlara geçmektir. Diğer sebeplerde şehir merkezinde yeni yapılabilecek alanların olmaması, idari merkezin (Kaymakamlık, vergi dairesi ve diğer ilçe müdürlükleri) kuzey bölgeye taşınması, otoban bağlantı yolunun olması gibi sebeplerdir.

17 Ağustos depreminden sonra Afet İşlerinin hazırladığı jeolojik raporlar doğrultusunda, 5 kat ve blok nizam yapılaşmanın olduğu 1987 tarihli plan, en fazla 3 kat ve ayırık nizam olacak şekilde 24.10.2000 tarihli 22 sayılı meclis kararıyla onaylanmıştır.

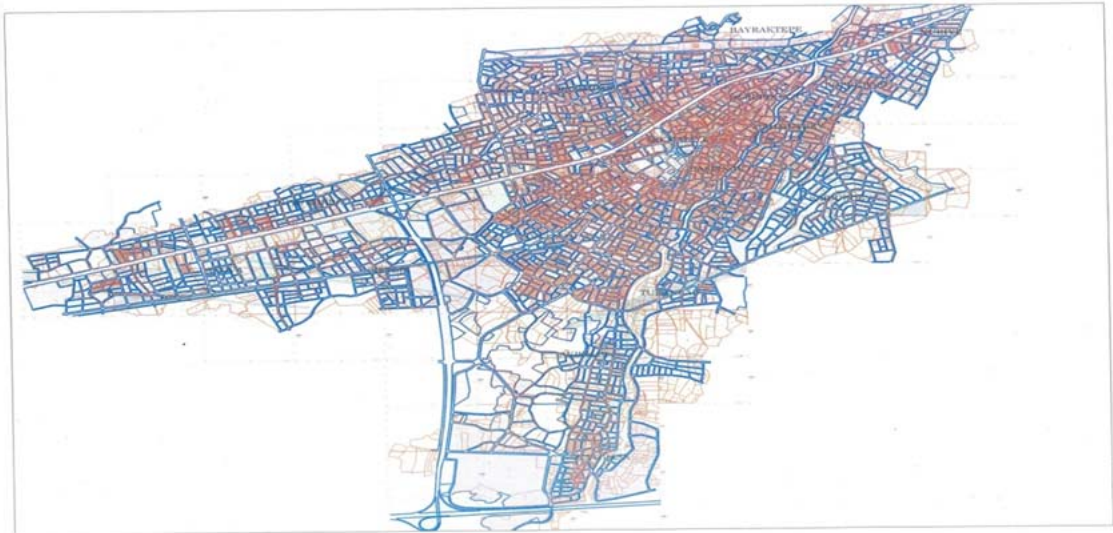
Şekil 3.3: Hendek İlçesi 26.08.1987 tarihli planı

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

Böylece 5 katlı blok yapılaşmadan keskin dönüşle 3 kat ve ayırık nizama geçilmesi mimaride ve parselasyonda köklü değişimlere yol açmıştır. Kat karşılığı yapılan müteahhit işleri durma konumuna gelmiştir. Yapıları parselin şekline uydurma çabası yüzünden mimari olarak basit uygulamalar yapılmaya başlanmıştır. Bu plan değişikliğinin sonucu olarak plan tadilatı talepleri de doğru orantılı olarak artış göstermiştir.

Şekil 3.4: Hendek İlçesi 24.10.2000 tarihli planı

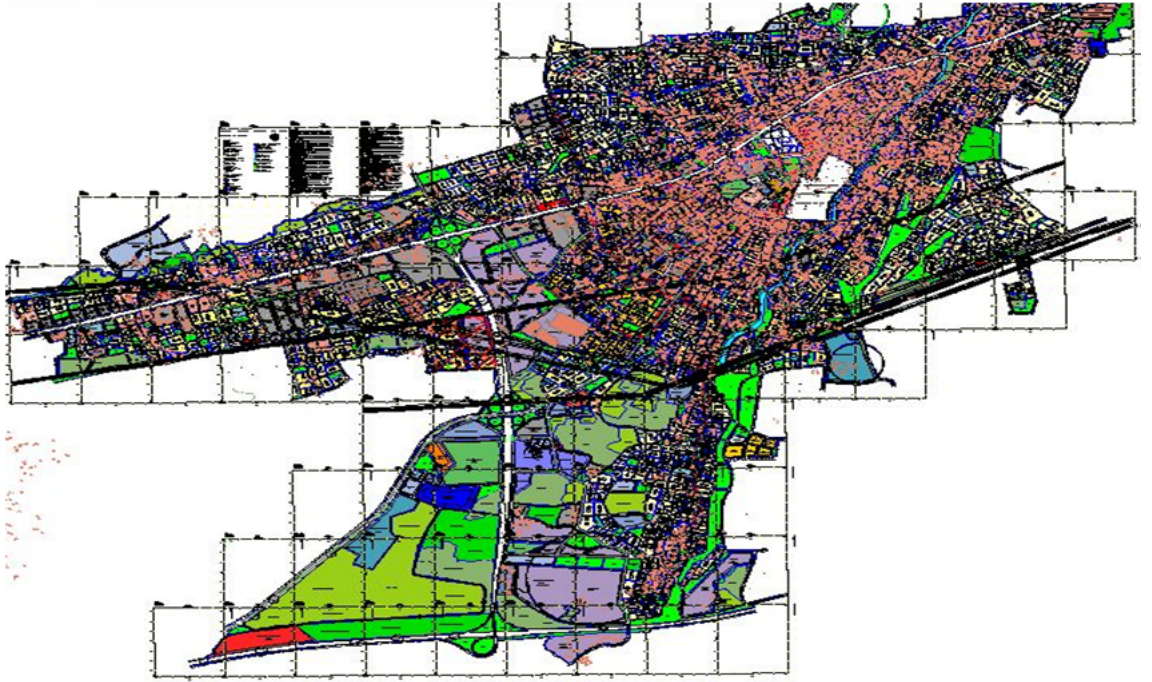

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

2004 yılında sadece meclis kararıyla çatı katında bağımsız bölüm yapılması karara bağlanmıştır. Bunun sonucu olarak kat karşılığında bina ve siteler müteahhitler tarafından yapılmaya başlanmıştır. İlçe ekonomisinde de doğru orantılı olarak bir canlanma olmuş, konut talebi geçen yıllara göre 2-3 kat gibi hızlı bir şekilde artmıştır. Bu artış 2006 yılının sonlarına kadar sürmüştür.

2005 yılında Büyükşehir'e katılma kararı alınmasıyla birlikte imar ve ruhsat denetimi onama yetkisi Büyükşehir'e geçmiştir. Bunun sonucunda çatı katı uygulamasından dönülmesi yada revizyon plan yapılması istenmiştir. Böylelikle 26.10.2011 tarihinde onaylanan revizyon planları için çalışmalar başlatılmıştır.

Şekil 3.5: Hendek İlçesi 26.10.2011 tarihli planı

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

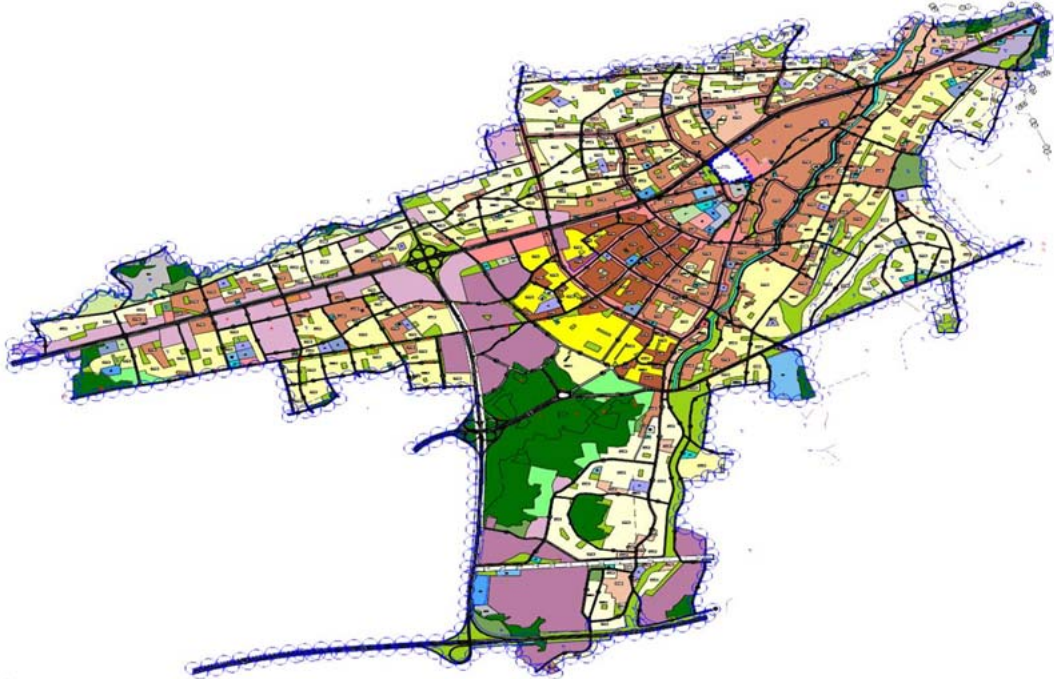
Genel anlamda sadece belli bölgelerdeki kat artışını ve yol boyu ticaret aksını belirleyici olarak yapılması ön görülen uygulama imar planları Sakarya Büyükşehir'in bağlı ilçelerde bütünlük sağlamak, her ilçe için üstleneceği rol, görevlerinin ayrı ayrı ele alındığı 1/25000 ve 1/5000 nazım imar planlarını ihale etmesi ve bu kapsamda 1/100000 Çevre Düzeni Planında değişiklikler yapması ve 6360 sayılı kanun ile Sakarya Büyükşehir sınırlarının il geneline yayılması konularının gündemde olması sebebiyle küçük ölçekli bir revizyondan çıkıp ilave alanların eklendiği, yapılaşma şartlarının

değiştirdiği, arazi kullanım fonksiyonlarının değiştirdiği ve yeni ulaşım akslarının belirlendiği büyük ve kapsamlı bir hal almıştır.

Bu planın önünü açan en büyük etmen ise Hendek ilçesinin ön görülen 2030 projeksiyon nüfusunun 1/100000 ölçekli Çevre düzeni Planında 75000 nüfustan 215000 e çıkarılmasıdır. Bunun sonucunda kat artışı birçok bölgede hayata geçirilmiştir. Kapsamlı ve büyük değişiklikler yapılabilmektedir. 1/25000 Nazım İmar Planında Hendek ilçesine ön görülen rol konumu ve ulaşım aksının ortasında olması (D-100 Karayolu, Otoyol, D-100 Tem bağlantısı, İstanbul Boğazına yapılacak 3.köprü'nün devamı olan kuzey otoban yolunun İstanbul-Ankara otoyoluyla bağlantısının Hendek'ten gerçekleşmesi, demir yolu ağının bulunması) 2.OSB' nin Hendek' te olması gibi etkenlerden dolayı lojistik, hayvancılık ve tarım olarak belirlenmiştir.

Ancak Hendek'te 2011 yılında yapılan 1/1000 uygulama imar planları üst ölçek planlar tamamlanmadan yapıldığı için 2B orman alanlarını da içine alan bu çalışma imar planlarının askı aşamasında iptal edilmiştir. Bu sebeple 1/25000 nazım imar planlarının Büyükşehirce askıya çıkarılması ve 1/5000 nazım imar planlarının yeni misyon ve vizyon rollerine göre değiştirilmesi kararı alınmış ve çalışmalara başlanmıştır.

Şekil 3.6: Hendek İlçesi 2013 tarihli planı

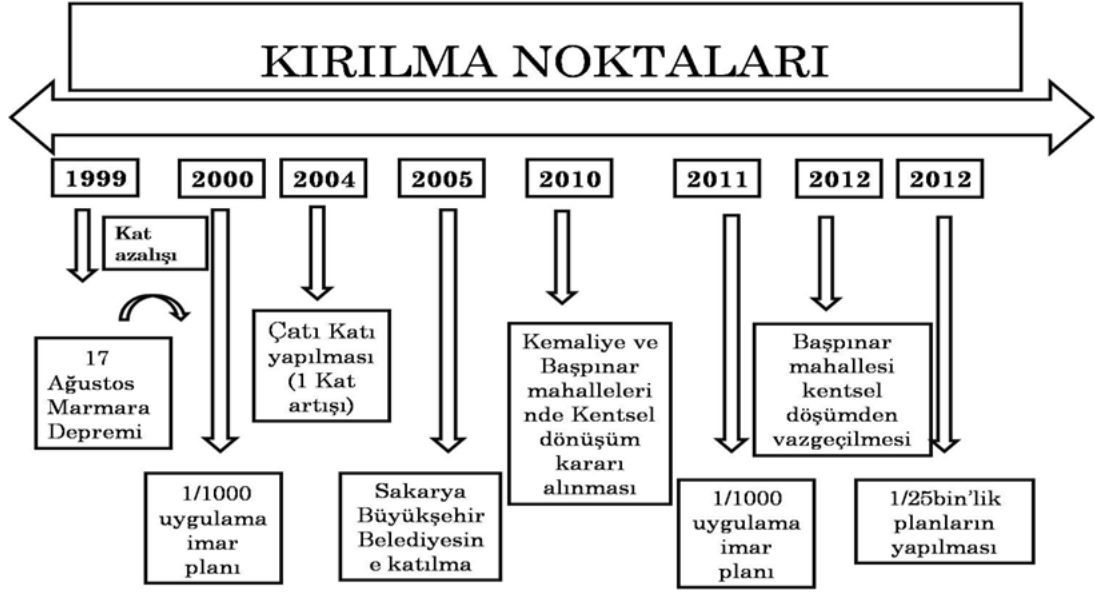

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

İlçenin gelişmesini tüm bölgelerinde eşit olarak kalkındırmak amacıyla ilçenin merkezine toplanmış, kitlelerin ortak kullandığı sosyal donatıları ilçenin geneline dağıtılması başkan ve meclis olarak ortak politika edinilmiş ve 2004 yılından itibaren hayata geçirilmeye başlanmıştır.

- İlk olarak ilçe merkezinin yaklaşık 3,5 km batısında daha önce askeri eğitim alanı olarak kullanılan alan toplu konut alanı seçilmiş ve buraya 730 konutluk proje başlatılmıştır.
- Sokakta açılan Pazar yeri için yine daha önce askeriye alanı kullandığı alana en iyi yılın kent projesi ödüllü Pazar yeri projesi yapılmıştır.
- Kaymakamlık binası merkezden kaldırılarak Pazar yeri karşısındaki yeni yerine taşınmıştır.
- İlçe merkezindeki Cumhuriyet ilköğretim okulu ilçenin güney doğusuna ilçede faaliyet gösteren özel bir firmaya yaptırılmıştır.
- İlçenin kuzeyine Bayraktepe projesi yapılmış ilçenin sembolü haline gelmiştir.
- Yine ilçe merkezinin 1 km kadar batısına yüzme havuzu, alışveriş merkezi, kafeterya, çocuk dünyası ve sinemanın yer aldığı gençlik merkezi yapılmıştır.
- 100 yataklı hastane, okullar kompleksi, stadyum, kapalı spor salonu, adliye salonu, üniversite alanı gibi merkezleri içerisinde barındıran çok amaçlı rekreasyon alanı tem bağlantı yolu kenarına projelendirilmiş ve yapılmaya başlanmıştır.

Şekil 3.7: Hendek ilçesindeki planlamayı etkileyen kırılma noktaları

Kaynak: Hendek Belediyesi, 2013

Şekil 3.8: İlçede Kentsel Dönüşüm Yapılan Alan ve İptal Edilen Alan

Kaynak: Hendek Belediyesi, 2013

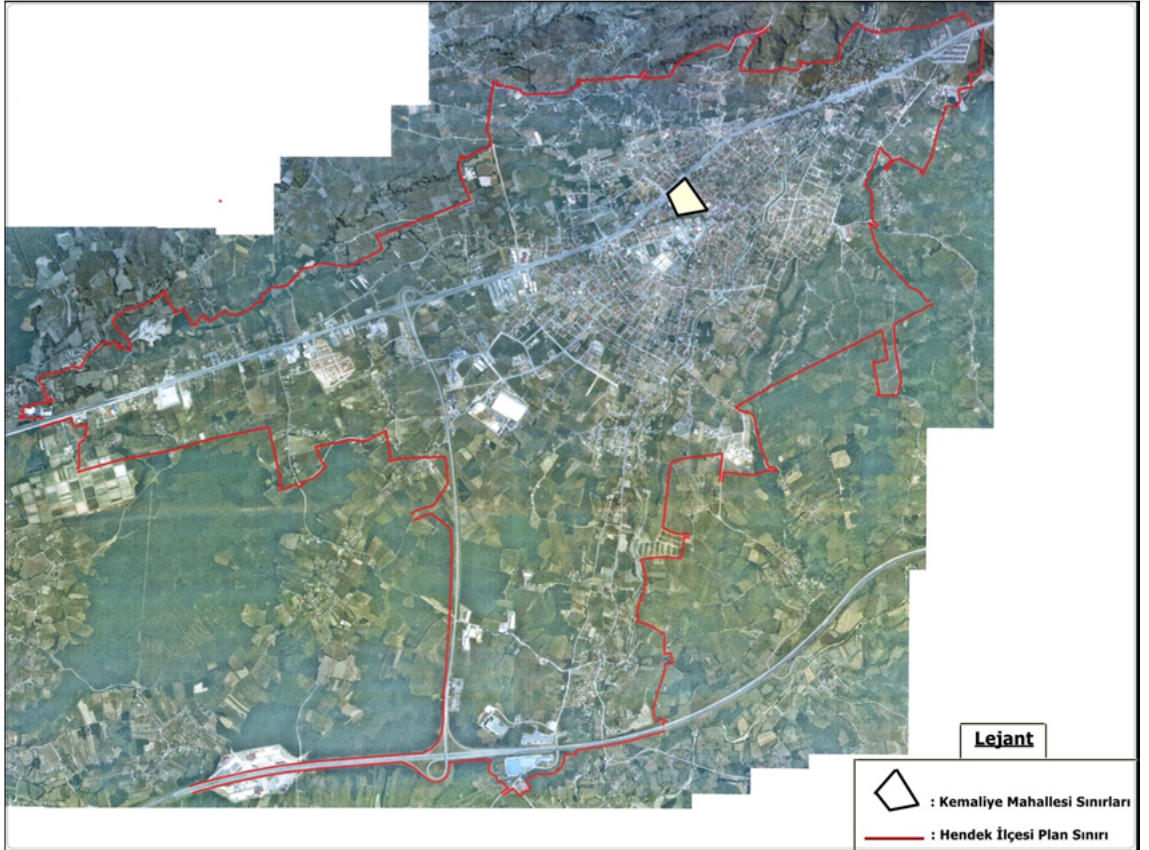
3.2 KEMALİYE MAHALLESİNİN DEĞİŞİM SÜRECİNE ELEŞTİREL BİR

YAKLAŞIM

3.2.1 Konum ve Çevre İlişkileri

Kemaliye Mahallesi Hendek ilçesinin merkezinde bulunan ilçenin en eski mahallelerinden biridir. Kemaliye Mahallesi kuzeybatı yönünden İstanbul – Ankara D100 karayoluna cephesi bulunmaktadır. Mahalle sınırları içerisinde kamu kurumları bulunmaktadır. Şehir merkezine cephesi olan kısımlarında tadilat ile yenilenen yapılarla çevrilmiş durumda ve içlerinde müstakil bahçeli ve eski yapılar bulunmaktadır.

Şekil 3.9: Kemaliye Mahallesinin Hendek İlçesindeki konumu

Kaynak: Hendek Belediyesi, 2013

3.2.2. Kemaliye Mahallesi Planlama Süreci ve Mevcut Durumu

Kemaliye Mahallesi'nin planlama süreci Hendek Belediyesinden alınan bilgilere göre ilk olarak 23/03/1977 yılında iller bankasına yaptırılmıştır. 1977 yılına ait plan verileri birkaç pafta haricinde bulunamadığından tezde kullanılamamaktadır.

31.12.1985 tarih ve 624 sayılı Hendek Belediyesi yazısı ile İller Bankası tarafından tadilat imar planı 28.08.1987 yılında yapılmıştır. Bu plan paftaları mevcut olmakla birlikte kemaliye mahallesinde imar planı sürecine bu tarihli imar planından başlanacaktır. Kemaliye Mahallesi 1/1000'lik uygulama imar planı iki paftadan oluşmaktadır. Şehir merkezine dönük kısımları Bitişik Nizam ticari alan şeklinde iç kısımlar ve diğer yol kenarları Ayrık nizam olarak planlanmıştır.

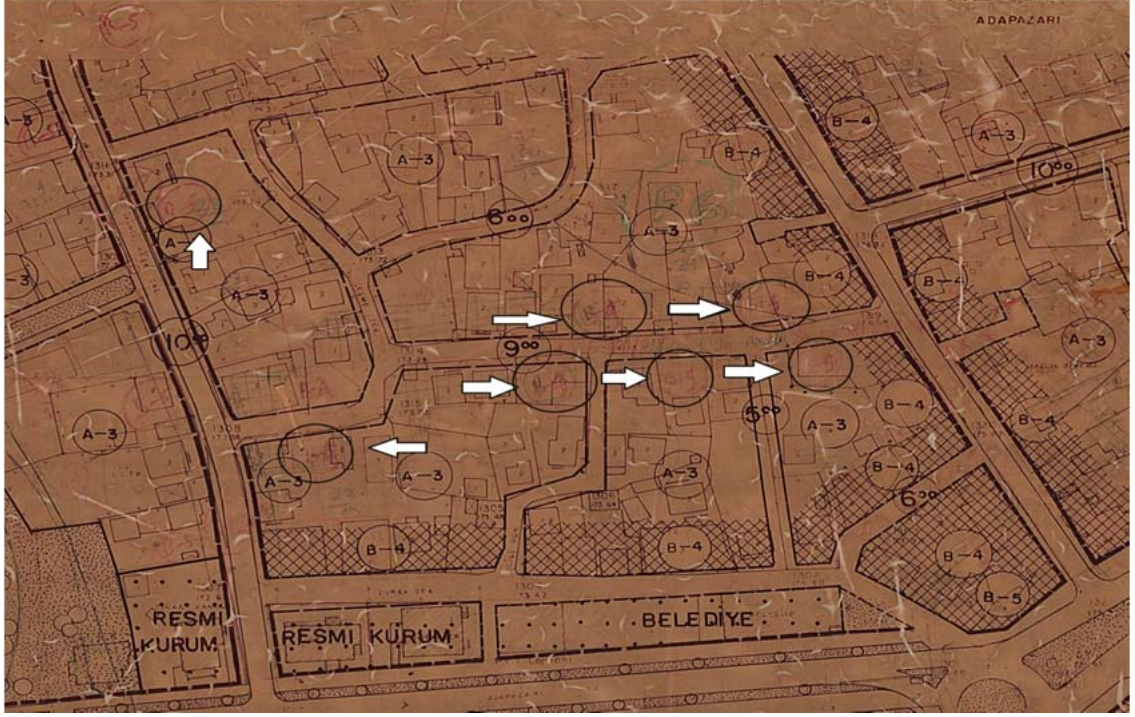
Şekil 3.10: Kemaliye Mahallesi 1987 yılı İmar planı paftaları

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

1987 yılına ait söz konusu imar planında ticari alan olarak ayrılan yol kenarı kısımlar B-4 ve B-5 olacak şekilde planlanmıştır. İç kısımlar A-3 olacak şekilde konut alanı olarak planlanmıştır. Elde edilen paftalar incelendiğinde belediyesinin A-3 olarak konut alanı olan yol cephelerinin de bitişik nizam 4 kat veya 5 kata çıkarılma düşüncesi olduğu paftalar üzerine yazılan yazılardan belli olmaktadır.(Şekil 3.11)

Şekil 3.11: Kemaliye Mahallesi'ne ait 1987 yılına ait plan

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

1987 yılına ait imar planından sonra 24.10.2000 tarihli bir revizyon imar planı yapılmıştır. Deprem sonrası yapılan imar planında kat azaltması yapılmıştır. Genel olarak bütün kısımlarda ticari ve konut, 2 kata düşürülmüştür. Kat sayısı haricinde Kemaliye Mahallesinde herhangi bir revizyon meydana gelmemiştir.

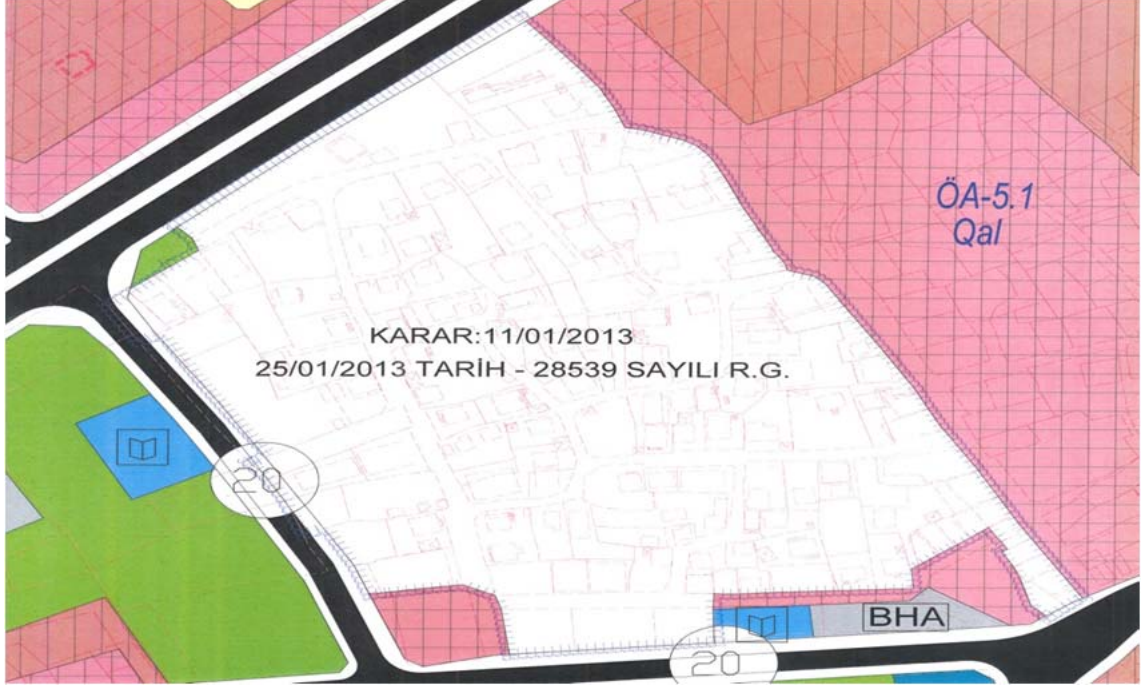
Şekil 3.12: Kemaliye Mahallesi'ne ait 2000 yılına ait plan

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

Kemaliye Mahallesi'ne ait planlama süreci Kentsel dönüşüm kararının alınmasıyla sona ermektedir. Kemaliye Mahallesi'nde imar süreci 87 yılında konut alanları 3 kat, ticari alanlarda B-4 ve B-5 kat yapı izni, 1999 yılı depremi sonrası 2000 yılında kat sayılarının azaltılması ve en fazla 3 kat izni verilmesi, 2010 yılında 11.10.2010 yılı Sakarya Büyükşehir Belediyesinin 10/404 sayılı kararı ve 11.01.2013 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ve 25.01.2013 yılı 28539 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmasıyla kentsel dönüşüm alanı ilan edilmesi ile birlikte Kemaliye Mahallesi'nde herhangi bir imar uygulaması olmamıştır. Kemaliye Mahallesi'nin planlama süreci bu 3 aşamadan oluşmaktadır.

Şekil 3.13: Kemaliye Mahallesi'ne ait 2013 yılı planı

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

Hendek ilçesi sanayinin ve Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Meslek Yüksek Okulunun gelmesiyle hızla gelişme ve nüfusunda artış yaşanmıştır. Bu durumlar ilçenin ticaretine hareket getirmiş ve zincirleme olarak yapılaşmayı hızlandırmıştır. İlçenin 10 km uzaklığında bulunan Organize Sanayi Bölgesinin kurulup faaliyete geçmesiyle birlikte ilçede ticaret canlanmıştır. Bu hareketliliğin sonucu olarak ilçenin merkez çapı genişlemiş, yapılaşma olmayan kentin dış çeperlerinde konutlar yükselmeye başlamış ve bu bölgeler canlanmıştır.

Bu gelişmelerle birlikte Kemaliye Mahallesi gelişime ve değişime, kendi içindeki bazı eksikliklerden dolayı (altyapı sorunu, küçük ve hisseli parsellere sahip olma vb.) adapte olamamaktadır. İlçenin batısında bulunan Yeni Mahalle'de yeni yaşam alanı oluşturulmaktadır. Yıllar önce merkezden uzak sayılan yapıların nadir ve birbirinden uzak, mahalleden çok Hendek ilçesine yakın bir köy görünümünde olan Yeni Mahallenin uygun boş alanlarının kullanılmasıyla gelişme alanı olarak bu kısımlar tercih edilmiş ve şu anki durum itibariyle ilçe merkeziyle bütünleşmiş durumdadır.

1999 yılında Sakarya , İzmit ve Düzce’de meydana gelen depremlerin sonrasında çıkan yönetmeliklerle birlikte yapılarda güvenliğe önem verilmeye eskiye nazaran daha da sıkı bir şekilde başlanmıştır.

Yukarıda açıklanan paragrafları Kemaliye Mahallesi için değerlendirilecek olursa, Kemaliye Mahallesi, ilçenin nüfus artışından, ekonomik canlılığından, deprem sonrası yapıların değişim gelişim ve güvenlik olgularından etkilenmeden eski haliyle varlığı sürmektedir.

Kemaliye Mahallesinin 2000 yılı imar planlarına göre yapılaşmaya uygun olmayan parseller olması sebebiyle söz konusu mahallede yeni yapı yapılması ve bu yapılara alt yapı getirilmesinin sıkıntılı olduğu belediye yetkilileri tarafından belirtilmiştir. Ayrıca mahallede eski yapıların varlığı ve bu yapıların depremleri geçirmesi ile yorulması ve Sakarya Büyükşehir Belediyesi itfaiye amirliğinden alınan görüş neticesinde herhangi bir yangın durumunda müdahale etmekte sıkıntı olması da tehlike arz eden başka bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3.14: Kemaliye Mahallesi Panaromik görüntüsü

Kaynak: Hendek Belediyesi,2012

3.2.3 Kemaliye Mahallesi Kentsel Değişim Süreci

Kemaliye Mahallesi, Hendek ilçesinin ilk yerleşim yerlerinden biri olma özelliğine sahip olmasıyla birlikte ilçenin merkezinde bulunmasıyla da önemini hiç kaybetmeden muhafaza etmektedir. Mahallenin D100 karayoluna cephesi bulunmaktadır ve bu cephe güzergahında şehirlerarası otobüs terminali bulunmaktadır. Bu terminal tek katlı eski bir yapıdan ibarettir.(Şekil 3.14). Kemaliye Mahallesi genel yapı itibariyle iki katlı bahçeli

evlerden oluşmaktadır. Şehir meydanından Hendek İlçe Şehirlerarası Terminali güzergahında 4 ve 5 katlı alt katı dükkan olan yapılar göze çarpmaktadır.

Kemaliye Mahallesi D100 karayolundan ilçe merkezine girişte bulunan mahallenin batı kısmında deprem sonrası iki adet yapı yapılmış olup , bunun haricinde herhangi bir yapılaşma bulunmamaktadır. Mahallenin güney kısmında 4 ve 5 katlı mahallenin dokusuna göre yüksek kamu yapıları bulunmaktadır. Genel olarak Mahallenin doğu , batı ve güneyini çevreleyen 4 ve 5 katlı yapılar yer almaktadır. Mahallenin orta kısmında daha önceden de belirtildiği gibi genel olarak 2 katlı müstakil bahçeli evler mevcuttur.

Kemaliye Mahallesi'nin çok eski olmamakla birlikte üç ayrı uydu görüntülerinden Kemaliye Mahallesi'ne ait farklı yılların resimleri Şekil 3.15, Şekil 3.16 ve Şekil 3.17 ile mahallede değişim tespiti yapılabilir. Bakıldığında bu üç farklı yıla ait görüntülerden Kemaliye mahallesinde bir yapı eklenmesi haricinde herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir.

Şekil 3.15: Kemaliye Mahallesi 2002 yılı Uydu görüntüsü

Kaynak: Hendek Belediyesi, 2013

Şekil 3.16: Kemaliye Mahallesi 2010 Uydu görüntüsü

Kaynak: Hendek Belediyesi, 2012

Şekil 3.17: Kemaliye Mahallesi 2013 yılı uydu görüntüsü

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

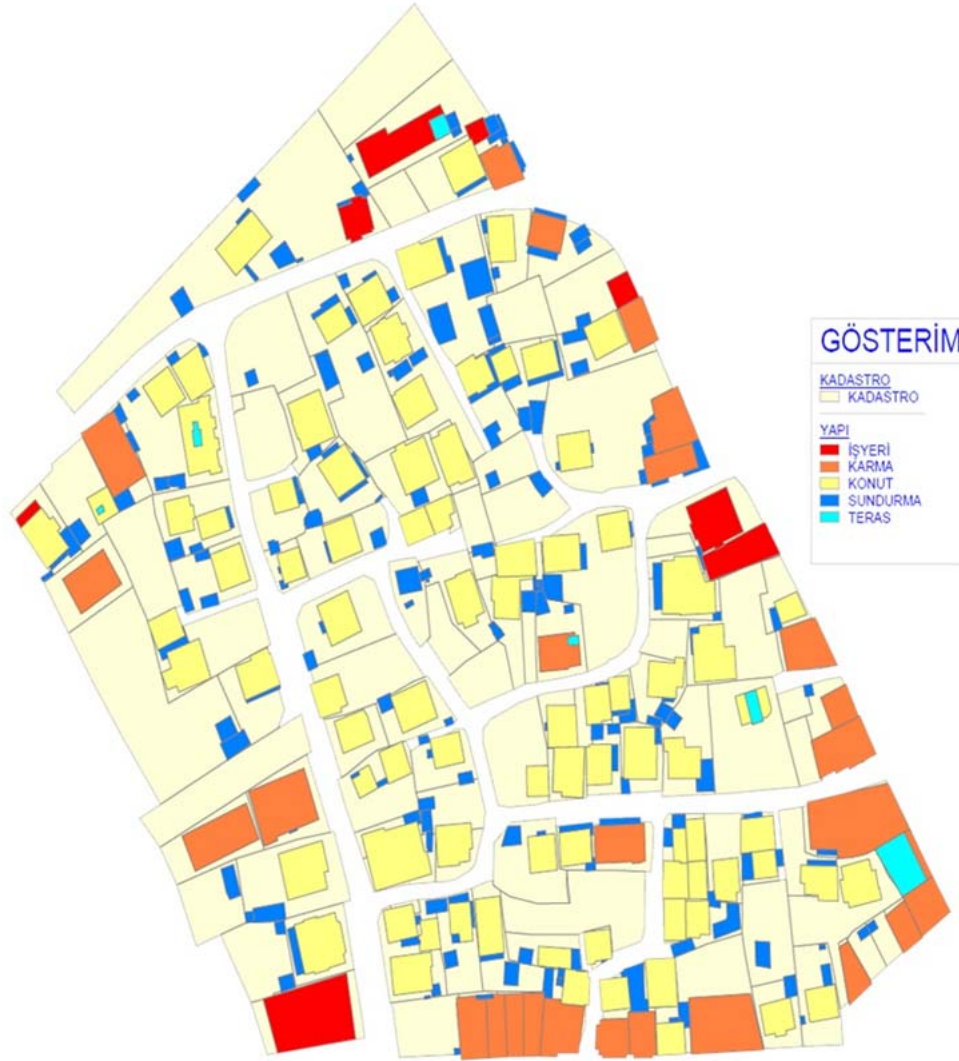
Kemaliye Mahallesi uzun yıllar mevcut halini değiştirmeden kalmaktadır. Yapılar genel olarak eski yapılardır , yeni yapıların yapılması ve bunlara gerekli altyapının götürülmesinde zorluklar yaşanmaktadır. Bu sebeple mahalle bu haliyle söz konusu eksikliklerden dolayı gelişimine engel teşkil etmektedir. 2000 yılı imar planı araştırma raporunda Kemaliye Mahallesi projeksiyon nüfusu mevcut nüfusundan az olarak öngörüşmüş durumdadır. Tablo 3.2. Bu da mahallenin mevcut haliyle gelişmeye müsait olmadığını göstermektedir. Hendek Tapu Müdürlüğünden alınan bilgilere göre söz konusu alanda 135 parsel bulunmaktadır. Yine mahallede 23 adetinde üzerinde herhangi bir yapı bulunmayan boş parsel bulunmaktadır. Yapılaşma olmayan parsellerin toplam alanı 9.635 m2 dir.123 adet yapı bulunmaktadır. Bunların 88 adet konut, 27 adet karma yapı(ticaret ve konut), 1 adet katlı otopark,7 adet ticari yapı bulunmaktadır. Söz konusu yapıların mahallede yerleşim düzeni şekil 3.18 de gösterilmiştir.

Tablo 3.2: Hendek İlçesi Mahalle Yoğunluk Dağılımı Tablosu

MAHALLE	MEVCUT NÜFUS (Kişi)	PROJEKSİYON NÜFUS (Kişi)	ALAN (Ha)	BRÜT YOğUNLUK (Ki/Ha)	KONUT ALANI (Ha)	NET YOğUNLUK (Ki/Ha)
BÜYÜKDERE	653	8425	215,2	39,14962825	70,2	120,014245
ÇİFTLİK	301	3998	66,5	60,12030075	33,3	120,0600601
RASİMPAŐA	817	8916	121,3	73,50370981	74,3	120
YENİ MAHALLE	5273	18138	279,4	64,91768074	151,1	120,0397088
YEŐİLLER	3145	10257	157,8	65	85,4	120,1053864
DEREBOğAZI	2672	4749	75,8	62,65171504	39,5	120,2278481
KEMALİYE	2054	1841	24,6	74,83739837	15,3	120,3267974
BAŐPINAR	5494	12752	211	60,43601896	106,2	120,0753296
MAHMUTBEY	1675	1749	22,6	77,38938053	14,5	120,6206897
62 EVLER	1536	5662	88,1	64,26787741	47,1	120,2123142
AKPINAR	400	4193	230	18,23043478	34,9	120,1432665
NECATİPAŐA	865	8147	203,5	40,03439803	67,8	120,1622419
KÖPRÜBAŐI	1579	6091	78,8	77,29695431	50,7	120,1380671
TURANLAR	650	2313	39,1	59,15601023	19,2	120,46875
NURİYE	823	2912	73,2	39,78142077	24,2	120,3305785
AKOVA	473	9897	128,8	76,84006211	82	120,695122
TOPLAM	28410	110040	2015,7	54,59145706	915,7	120,1703615

Kaynak: Hendek ilçesi planlama etüdü raporu, 2000

Şekil 3.18: Kemaliye Mahallesi Kentsel Dönüşüm Alanı Arazi Kullanım Krokisi

Kaynak: Hendek Belediyesi, 2013

Alanın mevcut arazi kullanım dağılımını %84.33 konut alanı, %2.08 resmi yapı alanı, %1.03 ticaret alanı ve %12,56 yollar oluşturmaktadır.

Mevcut binaların %95 lik kısmı ruhsatlı olup %5 lik kısmı imar affına uğramıştır. Alandaki taşınmazlar üzerinde 460 özel ve tüzel kişi hak sahibidir. Alandaki toplam bağımsız birim sayısı 271 adet konut (3 tanesi tescilli), 78 adet işyeri ve 3 adet depo olmak üzere 352 dir. Kentsel Dönüşüm Alanında yer alan 123 Adet Yapının %40'ı iyi durumda, %35'i orta yapı kalitesine sahip, %25'i kötü durumdadır.

Kemaliye Mahallesinde gerek eski ve kötü yapıların deprem riskinden dolayı tehlike arz etmesi, gerek mahalleye altyapı götürmedeki zorluklar gerekse ilçenin merkezinde bulunması ve ilçenin güzel bir meydana ve ticaret alanlarına ihtiyaç duymakla birlikte alternatif bir alanın bulunmayışı Kemaliye mahallesinde değişim ve dönüşüm çalışmalarını üzerine çekmektedir.

Genel olarak Hendek Belediyesinin Kentsel Dönüşüm uygulaması için gerekçe raporunda sunduğu sebepleri sıralayacak olunursa;

- Alan içerisinde ekonomik ve fiziksel yapısını tamamlamış yapıların fazla olması
- Alt ve üst yapı hizmetlerinin getirilme zorluğu
- Çarpık yapılaşma sonucu dar ve çıkmaz sokakların fazla olması
- Parsellerin küçük ve çok hisseli olması
- 3194 sayılı imar kanunu 18. madde uygulaması yapılmasının zor olması.

olarak maddelendirilebilir.

Şekil 3.19: Kemaliye Mahallesi Kentsel dönüşüm alanından bir görüntü

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

Şekil 3.20: Kemaliye Mahallesi Kentsel dönüşüm alanından bir görüntü

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

Bu sebeple Hendek Belediyesi Kemaliye Mahallesinde Sakarya Büyükşehir Belediyesi'nin 11.10.2012 tarih ve 10/404 sayılı meclis kararıyla Kentsel Dönüşüm ve Gelişim bölgesi olarak ilan edilmiş ve proje yetkisi de Hendek Belediyesine vermiştir. 11.01.2013 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile 25.03.2013 tarihli ve 28539 sayılı Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Hendek Belediyesi söz konusu alan için kentsel dönüşüm projesi hazırlayarak mahalleyi bütünüyle değiştirmeyi ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Genel olarak iki katlı ve bahçeli müstakil yapıların bulunduğu alan bütünüyle yıkılarak 5 katlı betonarme yapılar yapılması planlanmaktadır yapıların zemin katı dükkan üst katları işyeri ve konut olarak düzenlenecektir.(Şekil 3.23)

5Nisan 2013 tarihinde Türkiye'de 7 merkezle eş zamanlı olarak Kemaliye Mahallesinde Kentsel Dönüşüm uygulaması kapsamında yıkıma başlanmıştır. Şekil 3.21.

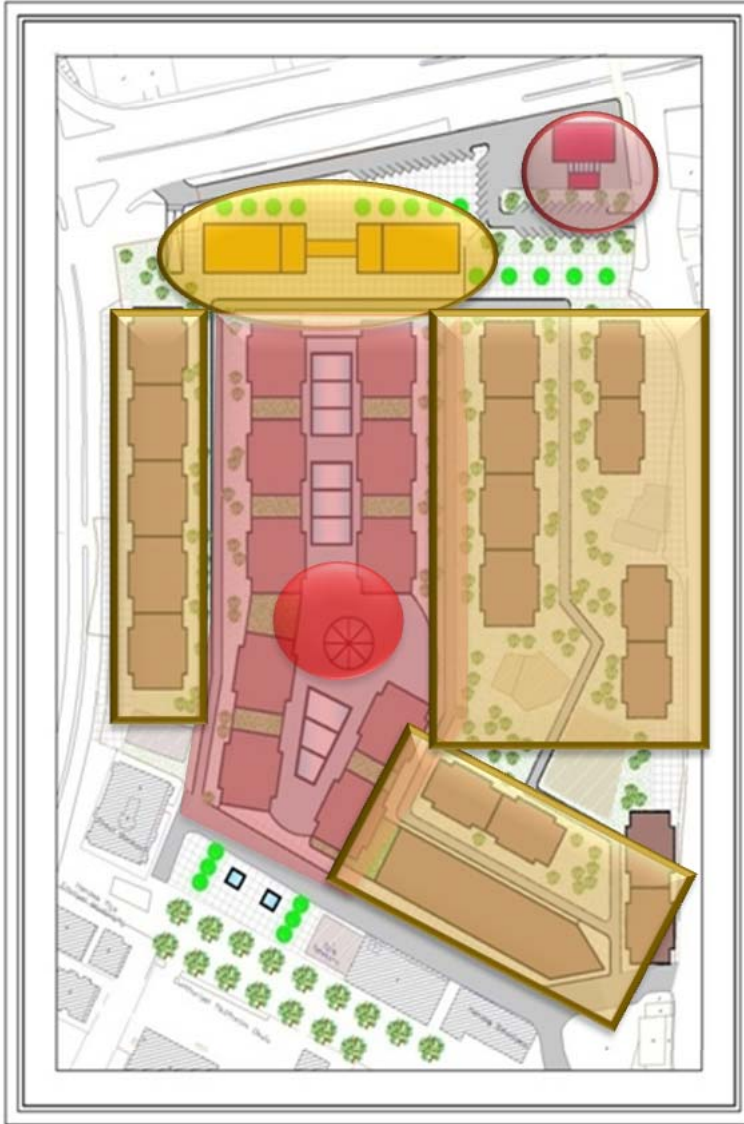
Şekil 3.21 Kemaliye Mahallesi Kentsel Dönüşüm Alanından yıkım görüntüsü

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

Deprem riski taşıyan, planlı yada plansız inşa edilen yapılar ile değişen koşullara bağlı fiziksel, sosyo-ekonomik gereksinimlerin sonucu kent mekânını, toplumsal ve kültürel değerler ile günümüz modern ihtiyaçlarına göre tasarlanması amaçlanmaktadır. (Şekil 3.22) Şekilden Hendek Kapısı olarak gösterilen alanın D100 karayolundan ilçeye girişinin yapılacağı planlanan kısmı temsil etmektedir. Konut altı ticaret alanı olarak gösterilen alanların zemin katları dükkan üst katları konut olarak ticaret alanları olan kısımların ise dükkan üstü ofis şeklinde düzenleneceği ifade edilmektedir.

Şekil 3.22 Kentsel Dönüşüm Alanı öneri planı

Lejant

: Akaryakıt İstasyonu

: Hendek Kapısı

: Konut altı ticaret

: Meydan

: Ticaret Alanı

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

Şekil.3.23. Kemaliye Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesinden bir görüntü

Kaynak: Hendek Belediyesi,2013

3.3 KEMALİYE MAHALLESİNDE DEĞİŞİM SÜRECİ ÜZERİNE ÖNERİLER

Kemaliye Mahallesi gerek konumu, gerek sosyal yapısı, gerek dünden bugüne durumu ve üzerinde yapılan plan ve projeler bütünüyle masaya yatırılarak değerlendirildiğinde, Kemaliye Mahallesi gelişimden ve değişimden uzak bir yaşam sürdürmektedir. İlçenin merkezinde bulunup projeksiyon nüfusunun mevcut nüfustan az olması (giderek nüfus kaybetmesi) bölgede yerleşme ve gelişme açısından bir sorun olduğunu göstermektedir. Ayrıca mahallede bulunan yapıların depreme dayanıklı olup olmadığı kontrol edilmeli, mahallede yapılacak oluşumlar için bu husus önemle dikkate alınmalıdır. Mahallenin altyapısında bulunan sorunlar ve yeni yapılacak yapılara bu altyapının götürülemediği durumu da göz önüne alındığında mahallede değişim ihtiyacının olduğu görülmektedir. Sonuç olarak Kemaliye Mahallesi mevcut haliyle bırakılmayıp deprem riski, altyapı sorunu ve sağlıklı bir yaşam yeri başlıkları altında düzenlemeler yapılması paydasında buluşmaktadır.

Ortada olan diğer bir gereklilik ise bu uygulamanın yapılma safhaları ve bu sürecin yönetilebilmesidir. Dönüşüm haricinde çözümlerle mevcut yapılar yerle bir edilmeden mahallenin eksiklikleri giderilebilme durumları değerlendirilmelidir. Bunun için özellikleri eksiklikleri ve olması gerekenleri birleştirildiğinde, sürekli büyüyen ve gelişen bir ilçe merkezinde yeni yapılan bir yapıya altyapının götürülememesi önemli ve acil çözümlendirilmesi gereken bir durum olduğunu göstermektedir. Altyapı kentte yaşayan herkese kolaylıkla ulaştırılması gereken bir hizmettir. Ayrıca kent merkezinde ticaret alanlarının bulunduğu alanda fen ve sağlık koşullarına uygunluğu denetlenmeli, deprem riski taşıyan ve yapıları eski olan mahallenin eğer koruma alanına alınacak yapılar varsa koruma altına alınmalı, diğer yapılarda düzenlenmeli ve orada yaşayan insanların da sağlıklı ve güvenli yapılarda yaşamaları sağlanmalıdır.

Yerleşim yerlerinin altyapılarının yerleşime açılmadan tamamlanması gerekmektedir. Konut alanları, iş alanları, sosyal donatı alanları ve sanayi alanları planlarda yapıldığı gibi uygulandığı takdirde yerleşmelerde değişime ve dönüşüme ihtiyaç duyulmayabilir. Değişim ihtiyacının ortaya çıkması durumlarında ise bölge halkının ve yerel yönetim temsilcilerinin bir arada bu değişimi yürütmeleri gerekmektedir. Kentsel dönüşüm uygulamalarında bölge halkının yapılacak proje ile meydana gelen durumun kısa dönemli çıkar projeleri olduğunu göremeden rant kaygısı ve dolayısıyla hakkını alamama endişesi gibi durumlar kentsel dönüşüm fikrine doğrudan olumsuz bir bakış açısıyla bakmasını sağlamaktadır. Müstakil ve bahçeli yapılarda yaşama alışkanlığı ve ailesinin birkaç neslinin aynı yapıda veya aynı alanda yaşadığı düşüncesiyle geçmişinden kopmak istememe gibi düşüncelerin ise kırsal planlama karakteri taşıyan uygulamalarla aşılabilecekken böyle bir uygulamanın olmamasından dolayı kamu yararı olgusunun bölge halkına izah edilmesi ile aşılabileceği mümkün gözükmektedir.

Kentsel dönüşüm ile yapılması planlanan alanda mevcut yapıların yıkılarak çok katlı altları ticaret ve üst katlar konut olacak şekilde düzenlenmesi sonucunda; bu bölgede yaşayan insanların mahallelerini benimseyerek ve koruyarak sahiplik hissi ile yaşamını sürdürürken bir apartman dairesinde yüzlerce insanla paylaştığı binada yabancılik hissine kapılması mahalleyi sahiplenme duygusunun azalması hatta bitmesi gibi durumlar meydana gelecektir. Mahallenin altyapı ve deprem riski gibi durumların çözümlenmesi ile birlikte mahallede apartman dairesi yaşantısı mecbur tutularak mahallenin

sahipsizleştirilmesi ve kimliksizleştirilmesi nüfusun artması ile ters orantılı olarak değişmesi meydana gelecektir. Bu da mahallenin sahip olacaklarından çok elinden alınacaklarının fazla olduğunu göstermektedir. Tüm bunların yanı sıra şekil 3.22 ve 3.23 da görüldüğü gibi bugünkü doku ile ve kentin genel kimliği ve ölçeği ile bütünüyle zıt bir mekansal kurgu ve yaşam biçimi doğurmayı hedefleyen öneri kentsel dönüşüm projesi bağlamında gerçekleştirilmesi planlanan kent merkezi Kemaliye yerleşmesi mekan ve doku özelliklerine bütünüyle yabancıdır. Bugün dünya üzerinde pek çok farklı kentte yüksek zararlarının görülmesinin ardından hızla terk edilen ve tamamıyla yok edilen bu tür yerleşme alanlarının, kötü fiziksel çözümlerin yanı sıra kriminal bölgeleri de oluşturan bir etmen olarak tamamıyla terk edildiği bilinmektedir.

3.4 BÖLÜM SONUCU

Hendek ilçesi coğrafi konumu jeopolitik konumu belirtilerek bölüme başlanmıştır. Sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgi verilmiş ve ilçenin Planlama aşamaları, elde olan verilerle açıklanmaya çalışılarak ilçenin planlamayla meydana gelen gelişimleri belirtilmiştir. İlçede nüfusun zamanla değişim tablosu ile son yıllarda artan nüfusunun sebepleri olan O.S.B'nin ilçede kurulması, fakülte ve M.Y.O'nun bulunması ve kırsal kesimden ilçe merkezine olan göç ele alınmıştır. İlçenin karma bir insan profiline sahip olması ile birlikte sosyo-ekonomik yapısının memur ve çiftçi ağırlıkta bir yapıya sahipti. Sanayinin ilçeye gelmesiyle birlikte hizmet sektörünün ilçeye istihdam sağlaması ilçenin ekonomisinde hareketlilik meydana getirmiştir. Üniversite fakülte ve M.Y.O öğrencilerinin ilçeye gelmesiyle de yine ekonomik ve sosyal değişiklikler meydana getirmiştir. İlçenin çiftçi ve memur ağırlıklı yapısının sanayi ve eğitim etkeniyle sosyal ekonomik ve nüfus olarak değişimi ile yapılaşma hızlanmış ve ilçe batıya doğru gelişme göstermiştir. Belediyenin öngördüğü doğu ve kuzeye doğru olan gelişme güzergahı tahmin edilenin aksine batıya doğru ve konutlaşma olarak gelişme göstermektedir. Son zamanlarda batıda gelişimin ilçe merkezinden hızla uzaklaşmasından dolayı kuzey ve doğuya doğru da uygun alanlara doğru gelişimde hızlanma yaşanmaktadır. İlçedeki bu gelişim ve büyüme ilçeye sanayinin gelmesi ve üniversitenin ilçeye kurulmasıyla ilçeye gelen öğrencilerin ilçe nüfusuna ve ekonomisine yaptığı katkıyla meydana gelmiştir.

Tezin örnek alanı olarak seçilen Kemaliye Mahallesi'nin ilçedeki konumu belirtilmiş ve kamu kurumları ve bankalar gibi yerleşmelerin kademelenmesinde öne çıkan kriterleri bünyesinde barındırdığı bilgileri mahallenin ilçedeki konumunun önemine ortaya çıkarmıştır. Kemaliye mahallesinde planlama sürecine 1999 yılı depremlerine kadar herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Mahallede cadde cephelerinde yüksek katlı yapıların iç kısımlarda müstakil tek veya iki katlı bahçeli evlerin bulunduğu bilgisi verilmiştir. Depremden sonra yapıların güvenliği hakkında halkın bilinçlenmesi ile mahalledeki riskli yapıların tehditi ve mahallenin yapı ve yolları ile birlikte örnek bir yerleşme planına uymaması, yapılara altyapı hizmetinin götürülememesi gibi sorunlardan dolayı mahallenin bir bölümünde kentsel dönüşüm uygulama kararı alınmıştır.

Bu karara bölge halkının tutumu olumsuz olmakla birlikte, bölgenin halkına kamu hizmetinin götürülmesinde aksaklıkların yaşanması, halkın yapılarını sağlıklı ve güvenli hale getirilmesi noktasında yetersiz kalması durumları bölgede yapılması düşünülen çözümler ve halkın istekleri konusunda halk ve yerel yönetimin fikir birliğini zorlaştırmaktadır.

Bölgede kentsel dönüşüm ile yapılması planlanan düzenlemeyle meydan, ticaret alanları ve ticaret alanı üstü konut şeklinde uygulanacağı şekillerle ifade edilmektedir. Bölge halkının kentsel dönüşüm uygulamasıyla mahallelerinden koparılmaya korkusu, hakkını alamama endişesi ve rant tedirginliğini yaşamaktadır. Ayrıca müstakil bahçeli konutların ağırlıklı bulunduğu bölgede halkın komşuluk ilişkileri, alışılmış yaşam şekli, apartman hayatını istememe gibi sosyal sebeplerle de kentsel dönüşüme sıcak bakmamaktadır.

Kentsel dönüşüm ile birlikte bölgenin yıkılması, tek düze yapıların oturtulması, mahalle düzeninden siteleşme düzenine geçilmesiyle birlikte konut sayısının artması, ticaret alanlarının artması ve ilçenin bu konut ve ticaret alanı stokunu eritmesi noktasında soru işaretleri oluşmaktadır. Şu nedenle ki eğer kentsel dönüşüm sonrasında oluşacak yeni konut ve ticaret alanlarının kapasitesinin çok altında hizmet vermesi ile boş dükkanların çok sayıda bulunması durumunda bölgenin terk edilmiş görüntüye bürünmesi, konutların fazlalığı ile değişik sosyal çevrelerin bir arada yaşaması ile bölgede sahipsizlik olgusu ve bundan dolayı meydana gelebilecek suç oranlarının artması gibi

durumlar kentsel dönüşümün yanlış uygulama neticesinde meydana gelebilecek genel ve sosyal olumsuz taraflarını göstermektedir.

Kentsel dönüşüm uygulamaları yapılırken yapılacak bölgenin dokusunu bozmadan uygulamalar yapılması gerekmektedir. Değişimle bölge halkının yapılan dönüşüm uygulamaları sonrasında sosyal ve ekonomik anlamda değişen alana uyum sağlayamaması ve durumdan dolayı bölgeyi terk etmek mecburiyetinde kalması, bölgenin halkın elinden alınarak yapılan değişimle çeşitli sosyal çevrelerin bölgeye gelmesi ile birlikte bölgenin nüfusunun artmasına ters orantılı olarak sahiplenme duygusunun azalması gibi hususlarla bölgede kimliksizleşme olgularının yaşanacağı ortadadır. Bu durumları göz önüne alacak olursak tek tip apartman bloklarının kentsel dönüşüm adı altında bölgeyi güvenli yapılar ve altyapı ihtiyacı ve uygun şehirleşme sebepleriyle getirdiği olumlu özelliklerinin bölgeyi sahipsizleştirme ve kimliksizleştirme, suç oranının artması, bölgenin dokusunu bozma gibi sosyal olumsuzluklara yol açması sebebiyle tercih edilmemesi gerekmektedir.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kentleşme, sanayi devrimi ile belirgin olarak gelişmeye başlayıp, sanayileşmeyi de aynı ölçüde beslemiştir. Kentleşme olgusu sürekli bir şekilde hareketliliği, değişimi ve gelişimi bünyesinde barındırır. İlişkide olduğu her şeyi sürecine dahil edip karşılıklı etkileşim içerisinde ilerler. Kentleşmenin etkileri ekonomi, siyasal yapı ve toplum yapısında farklılık göstermektedir. Türkiye’ de kentleşme süreci ülkenin gelişim sürecine göre daha hızlı seyretmektedir. Hızlı nüfus artışı gelişim ihtiyacı ve artan tüketim eğilimi beraberinde birçok sıkıntıyı da doğurmuştur. İktisadi yetersizlikten ve gelişim sürecinin; plansız ve hızlı ilerlemesine bağlı olarak kentlerdeki altyapı sıkıntıları yatırımları sınırlandırmıştır. Kentleşme ve kentsel değişim sadece nüfus hareketi ve iktisadi hareketlenme olarak düşünülmemelidir. Kentleşme aynı zamanda kentlinin ihtiyacı olan altyapı, ulaşım ve kaynakları sağlayacak şekilde programlanmalıdır.

Türkiye’de kentleşme, büyük kentlerde bir yığılma olarak kendini göstermektedir. Kontrolsüz büyüme düzeltilmesi zor sıkıntılara yol açabilir. Verimli arazilerde sanayi bölgelerinin kurulması ve yapılaşmaya açılması yada orman arazilerinin yapılaşmaya açılması bunlara örnek olabilir. Oysa kentleşmenin kendini göstermeye başlamasıyla bölgeler arası dengeli bir yerleşme ve gelişme sağlanması için bölge planlaması yapılmalıdır. Böylece bölgeler arası dengesizlikler azaltılır. Kentin yirmi yıllık gelişmesinin tahmin edilebileceği ve buna göre yerleşme biçiminin tasarlanabileceği, kent yönetimlerinin bir yandan yatırımlarını programlayarak, öte yandan yapı süreçlerini denetleyerek bu planların uygulanabileceği varsayılmaktadır.” (Tekeli, 2001, ss.18-19)

Hendek İlçesi henüz gelişiminin başlangıç evresinde olduğu için çevresindeki değişim dinamiklerine tanık olmakla birlikte bu değişim ve gelişim sürecine bilinçli yaklaşımlar dahilindeki planlamalarla ilerleyecek bir avantaja sahiptir. Bu noktada kentleşme hareketini gelişi güzel yapılaşma ve boşlukları doldurarak ilerleme yerine merkezlere bütüncül bir şekilde ilerleme amaçlı bir yaklaşım izlemelidir. Kemaliye mahallesinde yapılması planlanan hareket bu şekilde bir yaklaşımdır. Kemaliye mahallesi yapısı

itibari ile merkeze yüzü dönük ve kentsel değişim sürecinde Hendek ilçesinin gelişimiyle paralel ilerlemesi gereken bir bölgedir. Alt yapı eksiklikleri, depremden zarar görmüş olması, yapılaşmanın eski ve değişim gereksinimini taşıyor olması bunun göstergesidir.

Değişim ihtiyacı karşılanırken tektipleştirme ve toplu konut çözümlerinin beraberinde getirdiği sorunlar; kentsel dönüşüm olmaması için yani mahallelerinin mevcut haliyle kalması için direnir, mahalle sakinlerinin apartman hayatına mecbur tutularak mahallenin sahipsizleştirilmesi ve bunun sonucunda suç oranlarının artması gibi durumlara çözüm bulunabilecek şekilde ilerleme sağlanmalıdır. Mahallenin dönüşümle sahip olacağı altyapısı sorunsuz, güvenli ve sağlıklı yapılar ile birlikte mevcut ticaret alanlarının kentsel dönüşümle bir anda çok fazla artmasıyla bu alanların çeşitli sebeplerden dolayı(yüksek fiyat, ihtiyaç fazlası vb..) talep görmemesi halinde boş dükkanların olması alanın terk edilmişlik, sahipsizleştirme, kimliksizleştirme ve tektipleştirme gibi olumsuz tarafları da beraberinde getirmektedir. Kentsel düzenlemeler yapılırken ihtiyaçların karşılanması noktasında mevcut dokuya zarar vermeden muhafaza ederek yenileme ve değişim yapılması gerekmektedir. Bu kentleşme süreci sadece Hendek ilçesi yada Sakarya ili için değil, bu dinamiği taşıyan tüm yerleşkeler için bu şekilde planlanmalıdır.

Burada son kez altının çizilmesi gereken konu şöyle özetlenebilir; süreç içinde köhneyen eskiyen yeterli altyapı olmadığı için standartların altında hizmet veren ve / veya yaşam güvenliği olmayan alanlar; doğaldır ki yenilenmeli, gerekirse yeniden üretilmeli planlı, çağdaş, ve ilgili şehircilik kuralları ve ilkeleri doğrultusunda yeniden can verilmesi gereken alanlardır. Bu süreçte unutulmaması gereken ayrıntı, alanın kendi yerel dinamikleri, renkleri, profili bağlamında oluşturulması gereken mekan kurgusu, planlama ilkelerinin asla unutulmaması gerektiğidir. “Kopyala yapıştır” tekniklerin, soruna sadece toplu konut üretmek olarak yaklaşmanın, tek tip “modern” çözümler yaratmak adına alanın yerel kimliğine yabancı, kullanıcının tercih etmeyeceği ya da uzun erimde terk edeceği, bölgenin gereksinim ve taleplerine yanıt vermeyen çözümler kağıt üzerinde kalan projeler olmakla kalmayacak aynı zamanda sosyal çöküntü bölgeleri yaratarak yerleşmelerin orta ve uzun erimde köhnemesi, boşalması ve giderek canlılığını kaybetmesine de neden olacaktır.

Burada Kemaliye Mahallesi de planlama süreci bütününde kapsamlı bir şekilde bölge dinamikleri, ilçe verileri bağlamında ele alınarak sahip olduğu kimlik ve yerleşme kademelenmesi koşutunda, yaşayanların profil, istek ve eğilimlerini gözeten bir bakış açısıyla ele alınmalı, planlanmalıdır. Oluşturulan planlama hedefleri, vizyonu ve kararları doğrultusunda gerekli alanlarda gerçekleştirilecek kentsel tasarım çalışmaları ve uygulama sürecine ilişkin kararlar ancak bu şartlar altında mahallenin sorunlarına uzun erimli çözümler getirecek, kentin kimliği ile bütünleşen, kullanıcısının mutlu olduğu mekanlar üretilebilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Arslan, R., 1980. *Sosyo-ekonomik açıdan kent*. İstanbul: İDMM. Akademisi Matbaası
- Çukurçayır, M.A.(Ed.), & Tekel, A., 2003. *Yerel ve Kentsel Politikalar*. Konya: Çizgi Kitabevi
- Erkan, R., 2002. *Kentleşme ve Sosyal Değişme*. Ankara: Bilimadami Yayınları
- Genç F.N. & Yılmaz A. & Özgür H.,(Eds.). 2008. *Dönüşen Kentler ve Değişen Yerel Yönetimler*. Ankara: Gazi Yayınevi
- Geray, C., 2011. *Dünden Bugüne Kırsal Gelişme Politikaları*, Ankara: Phonex Yayınevi
- Tekeli, İ.,2008. *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, Ankara, Nisan
- Keleş, R.,2011. *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, İstanbul: Cem Yayınevi
- Keleş, R.,2010. *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi
- Konukçu, E., 2010. *Hendek Tarihten Sayfalar*. İstanbul: Altınoluk Yayınevi
- K.Ö.Y Başkanlığı., 1982. *Türkiye 'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi*. Ankara:D.P.T.
- Mengi, A., 2007. *Kent ve Politika Antik Kentten Dünya Kentine*. Ankara: İmge Yayınevi
- Özden, P.P., 2008. *Kentsel Yenileme* , Ankara: İmge Kitabevi
- Özer, İ., 2004. *Kentleşme, Kentleşme ve Kentsel Değişim*, Ankara:Ekin Yayınevi
- Şahin, Y., 2011. *Kentleşme Politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi

Sürelî Yayınlar

- Belli, G. ve Boyacıoğlu, E., 2007 Bir Kentsel Dönüşüm Örneği: ‘Ankara 14 Mayıs Evleri. *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*. **22** (4), ss.717-726.
- Çağlar, N. ve Uludağ, Z. ve Aksu A., 2007. Hürriyet Meydanı: Bir Kentsel Mekanın Yenilik ve Dönüşüm Öyküsü, *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, **21** (1), ss.177-182.
- Doğan, A. E., 2001. Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu, *Parksis Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar **2**, ss. 97-123
- Elgin, F. C. (2008) Kentsel Dönüşüm” Projelerinde Kullanıcı Katılımının Önemi-Pangaltı Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Eren, F. (2006) Kentsel Dönüşümlerde Kamu-Özel Ortaklıkları ve Özel Girişimin Dönüşümdeki Varlığı: Konya Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Gottdiener, M., 2001. Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Parksise Doğru. *Parksis Sosyal Bilimler Dergisi*, **2**, H. Ç. Keskinok (Çev.), Ankara: Bahar, 2001, ss.248-269
- Kaygalak, Sevilay., 2001. Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği. *Parksis Sosyal Bilimler Dergisi*, **2**, Ankara, Bahar. ss. 124-172
- Marm, M. C., 2007. 1985 Sonrası Türkiye’deki Kentsel Sistemin Dönüşümü: Zipf Yasasının Ampirik Bir Testi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, **22**, (1), ss.33-38
- Ulu A. ve Karakoç İ., 2004 Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi, *Planlama Dergisi* **3**, s.36

Diğer Yayınlar

- Arapoğlu, O., 2000. *Sakarya İli Hendek İlçesi Planlama Etüdü Raporu*. Sakarya.
- Arıkan,F.S.(2010).Sulukule Özelinde Kentsel Dönüşüm Projelerinin Hukuki Boyutu. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aşık,R. (2007)*Kentsel Dönüşüme Aktörlerin Bakışı: Zeytinburnu Pilot Projesi Örneği*,*Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Bal, Ö.H. (2008) İzmir’de Kentsel Dönüşüm Sürecinin İzmir-Cennetçeşmesi Mahallesi Üzerinden İrdelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Barka, İ. (2006) Kentsel Dönüşüm Dinamikleri Bağlamında Yeni Konut Alanları.*Yüksek Lisans Tezi* İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Çağla,H. (2007). Kentsel Dönüşüm Çalışmalarının Mülkiyet Kullanımına Olan Etkisi Üzerine Bir Araştırma ve Konya Örneği,*Yüksek Lisans Tezi*, Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Çakır, Nilgün. (2006) Günümüz Kent Dinamiklerinin Kentsel Dönüşüme Etkileri,*Yüksek Lisans Tezi*.İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Demirsoy, M. S. (2006) Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi (Lübnan-Beyrut-Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi Örnek Alan İncelemesi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Dengiz, S. (2010) Belediyelerde Kentsel Dönüşüm Projeleri İzmir Büyükşehir Bütünü İçin Biz Çözümleme. *Yüksek Lisans Tezi*.İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Elgin, F. C. (2008) Kentsel Dönüşüm” Projelerinde Kullanıcı Katılımının Önemi-Pangaltı Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Eren, F. (2006) Kentsel Dönüşümlerde Kamu-Özel Ortaklıkları ve Özel Girişimin Dönüşümdeki Varlığı: Konya Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Esentürk, M. (2009) İstanbul İli Örneğinde Kentsel Dönüşüm Uygulamaları. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

- Dinçer, B. & Özaslan, M. & Kavasoglu, T., (2003) *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Mayıs.
- Gümüşboğa, B. (2009) Katılım Ekseninde Kentsel Dönüşüm: Altındağ Aktaş Mahallesi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- İnce, E. K. (2006) Kentsel Dönüşümde Yeni Politika, Yasa ve Eğilimlerin Değerlendirilmesi 'Kuzey Ankara Girişi (Protokol Yolu) Kentsel Dönüşüm Projesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Kocamemi, G. N. (2006) Kentsel Dönüşüm Süreci Kazlıçeşme Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Öner, Ş. (2007) Kentsel Yenileme Kapsamında Kentsel Dönüşüm Projelerinin İstanbul Küçükçekmece Kentsel Dönüşüm Projesi Örneğinde İrdelenmesi, *Yüksek Lisans Tezi*. Zonguldak: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Özdaş, G. (2007) , Modernleşme Sürecinde Niğde'de Mimari Çevre ve Kentsel Dönüşümler, *Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Öztürk, F. (2010) Kentsel Dönüşüm Projelerinin Yer Oluşturma Açısından Değerlendirilmesi: King's Cross Bölgesi/Londra Örneği, *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Sakarya, İ. (2010) İstanbul'daki Kentsel Dönüşüm Projelerinde İlçe Belediyelerinin Rolü, *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Sarpkaya, A. (2011) Bir Kentsel Dönüşüm İronisi: Osmaniye'de Yapılan Yeni Toplu Konut Uygulaması, *Yüksek Lisans Tezi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Sekmen, S. (2007) Kentsel Dönüşüm Üzerine Bir Model Önerisi: İzmir-Ferahlı Mahallesi Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tolanlar, M. (2007) Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Toplumsal Yansımaları. *Yüksek Lisans Tezi*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Uçar, C. (2009) Kentsel Dönüşümün Uygulama Bölgesi Dinamiklerine ve Taşınmaz Değerine Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Uslu, A. (2007) Diyarbakır İlinin Kentsel Dönüşüm Analizinin Uzaktan Algılanmış Görüntüler Kullanılarak Yapılması. *Yüksek Lisans Tezi*. Kocaeli: Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü.
- Uslugil, T. (2010) Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Kamu Yararı: Meram Belediyesi Kentsel Dönüşüm Projeleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Uyan, A. (2008) Kent Merkezlerindeki Konut Alanlarında Çöküntüleşme ve Dönüşüm “Bursa DoğanbeyKentsel Dönüşüm Projesi Örneği” *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Uzun, H. (2009) Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Kent Özlemi ve Kentlilik Açısından Değerlendirilmesi/Sulukule-Taşoluk Örneği,*Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Üstün, G. (2008)Kentsel Dönüşüm. *Yüksek Lisans Tezi*.İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Tezkızan, S. (2005) Hendek Ovası ve ÇevresininBeşeri ve İktisadi Coğrafyası,*Yüksek Lisans Tezi*İstanbul: İstanbul Üniversitesi SosyalBilimler Enstitüsü
- Yazar, H.K., (2006) Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Çerçevesinde Orta Ölçekli Kentlere Dönük Kent Planlama Yöntem Önerisi, *Doktora Tezi*, Ankara: AnkaraÜniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yerebasmaz, H. (2006) Gerze Kentsel Dönüşüm Örneğinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma, *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Yıldırım,(2004) Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri, *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Yüksel, Ö. (2007) Kentsel Dönüşümün Fiziksel ve Sosyal Mekana Etkisi: Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi, *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Zeydanlı, H. (2007) Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Kuzey Ankara Kent Girişi Projesi,*Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü